

**ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ
ТА ПРАВА ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ЕКОНОМІКИ**

Кафедра: публічного управління та адміністрування

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістра
на тему:

**«Формування соціальної безпеки регіону (на матеріалах
м. Хмельницького)»**

Виконала: студентка магістратури
за спеціальністю 281 Публічне
управління та адміністрування
заочної форми навчання

Шалавінська А.М.

(прізвище та ініціали)

Керівник: д.н.держ. упр.

Маланчій М.О.

(прізвище та ініціали)

Рецензент: _____

(прізвище та ініціали)

Хмельницький – 2021 рік

Анотація

Шалавінська А.М. Формування соціальної безпеки регіону (на матеріалах м. Хмельницького) - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування. – Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Хмельницький, 2021. – 83 с.

На підставі теоретичних обґрунтувань і системно-структурного аналізу розкрито зміст поняття «соціальна безпека». Виявлено ризики та загрози соціальній безпеці, розкрито зв'язок між появою соціальних ризиків і зміною соціально-економічних відносин, що загострюються в період фінансово-економічних криз, зокрема ризики безробіття; бідності; безпритульності; ризики з невиплати та заборгованості по заробітній платі, пенсіях; зубожіння населення; руйнування соціальних цінностей; тінізація відносин у всіх сферах економіки; корупція; антисупільні явища тощо.

Проведено діагностику показників соціальної безпеки м. Хмельницького. Здійснено розрахунок інтегрального індексу соціальної безпеки м. Хмельницького довів, що в цілому індекс соціальної безпеки міста знизився у 2020 р. порівняно із 2016 р. на 0,16 пункти.

Розроблено модель управління соціальною безпекою міста за допомогою тривимірної графічної візуалізації у вигляді квадрантів безпеки: потенційних загроз, об'єктів та засобів захисту. Визначені квадранти безпеки дозволяють оцінити обмеження, що накладаються потребами й можливостями управлінської системи. Запропоновано концептуальні засади формування соціальної безпеки м. Хмельницького, використання яких сприятиме підвищенню її рівня. Для забезпечення формування соціальної безпеки міста акцентовано увагу на необхідності інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень, що повинно базуватися на діагностуванні й оцінюванні стану соціальної безпеки з урахуванням об'єктивних та суб'єктивних

показників, соціально-економічних процесів, самопочуття населення регіону, тенденцій у соціальному розвитку й існуючих загроз.

Ключові слова: безпека, соціальна безпека, управління соціальною безпекою регіону; оцінка соціальної безпеки регіону.

Summary

Shalavinska AM Formation of social security of the region (on the materials of Khmelnytsky) - Qualifying scientific work on the rights of the manuscript. Master's thesis on obtaining a master's degree in the specialty 281 Public administration and administration. - Khmelnytsky University of Management and Law named after Leonid Yuzkov, Khmelnytsky, 2021. - 83 p.

The content of the concept of "social security" is revealed on the basis of theoretical substantiations and system-structural analysis. Risks and threats to social security have been identified, the connection between the emergence of social risks and changes in socio-economic relations has been revealed. Diagnosis of social security indicators of Khmelnytsky was carried out. The calculation of the integrated index of social security of Khmelnytsky proved that in general the index of social security of the city decreased in 2020 compared to 2016 by 0.16 points.

A model of social security management of the city with the help of three-dimensional graphic visualization in the form of security quadrants has been developed. Conceptual bases of formation of social security of Khmelnytsky are offered, use of which will promote increase of its level.

Key words: security, social security, social security management of the region; assessment of social security of the region.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ.....	8
1.1. Сутність, соціальної безпеки регіону, її базові складові.....	8
1.2. Соціальні ризики та загрози в системі соціальної безпеки регіону.....	12
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ М. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО.....	24
2.1. Діагностика показників соціальної безпеки м. Хмельницького....	24
2.2. Оцінювання стану соціальної безпеки м. Хмельницького	36
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ М. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО.....	48
3.1. Формування моделі управління соціальною безпекою м. Хмельницького	48
3.2. Концептуальні засади підвищення рівня соціальної безпеки м. Хмельницького	55
ВИСНОВКИ.....	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	71

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасна динаміка трансформаційних змін в Україні супроводжується посиленням економічної та політичної нестабільності під дією сукупного впливу внутрішніх і зовнішніх чинників та загостренням соціальних проблем. Характер трансформаційних процесів зумовлює потребу їх глибокого наукового осмислення, а поява нових загроз національній безпеці й загострення існуючих вимагають наявності системи оцінювання. Соціально-економічний розвиток держави потребує захисту від ризиків і загроз соціальній безпеці, а також корегування механізмів та інструментів їх забезпечення на засадах спільної відповідальності з боку суспільства, держави, бізнесу, подальших партнерських відносин місцевої влади з бізнесом із питань реалізації стратегічних завдань соціальної політики на місцевому рівні. Це дасть змогу підвищити спроможність держави щодо виконання своїх функцій у сфері захисту прав і свобод людини в ринкових умовах, забезпечити результативність соціальної політики й системи соціального захисту на загальнодержавному та місцевому рівні з урахуванням існуючих диспропорцій у соціально-економічному розвитку регіонів, створити передумови підвищення добробуту та якості життя населення. Сучасна ситуація в українському суспільстві актуалізує проблему оцінювання національної безпеки, у тому числі й у соціальній сфері як концептуальну основу соціально-економічного розвитку держави.

Теоретичні та прикладні аспекти формування національної безпеки у соціальній сфері досліджували вчені й практики: А. Баланда [9], С. Горбатюк [16], О. Ілляш [30], Е. Лібанова [46; 47; 48], В. Новіков [57], А. Сухоруков [87], В. Скуратівський [75]. Проблеми забезпечення соціально-економічного зростання й соціальної безпеки на державному та регіональному рівнях досліджували вітчизняні науковці: О. Давидюк [18], Л. Ільчук [32], М. Кальницька [34], В. Куценко [43], Н. Краус [41], Б. Макаренко [50], В. Паламарчук [61], П. Шевчук [102], й інші.

Разом із цим актуальним завданням залишається системне дослідження процесу забезпечення соціальної безпеки на місцевому рівні, розроблення науково-практичних підходів до оцінювання її стану з урахуванням нових пріоритетів економічного розвитку держави, обґрунтування напрямів і форм її забезпечення.

Мета й завдання дослідження. Метою магістерської роботи є обґрунтування теоретико-практичних аспектів, розробка шляхів та напрямів : формування соціальної безпеки регіону.

Досягнення зазначеної мети передбачає вирішення таких завдань:

- визначити сутність, соціальної безпеки регіону та її базових складових;
- охарактеризувати соціальні ризики та загрози в системі соціальної безпеки регіону;
- здійснити діагностику індикаторів соціальної безпеки регіону;
- оцінити рівень соціальної безпеки м. Хмельницького;
- охарактеризувати елементи моделі управління соціальною безпекою регіону;
- сформулювати концептуальні засади підвищення рівня соціальної безпеки регіону.

Об'єктом дослідження є процес формування соціальної безпеки регіону.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти удосконалення механізмів забезпечення соціальної безпеки м. Хмельницький.

Методи дослідження. Теоретичну основу дослідження сформували фундаментальні положення провідних сучасних дослідників проблем забезпечення соціальної безпеки, законодавчі та нормативні документи органів державної влади. Методичною основою дослідження є системний підхід, що застосовується під час визначення сутності поняття «соціальна безпека міста». Методологічною базою дослідження є загальнонаукові

методи пізнання: аналіз і синтез, індукція і дедукція, діалектичний та абстрактно-логічний методи. Дослідження проводилось із застосуванням: абстрактно-логічного методу – при теоретичному узагальненні та формулюванні висновків; економіко-статистичного – при аналізі фактичного стану соціально-економічного розвитку міста; монографічного – при вивченні літературних джерел і дослідженні розвитку визначених проблем; розрахунково-аналітичного методу – для аналізу умов та факторів, кількісних і якісних характеристик соціальної безпеки регіону; методу ієрархій і графічного – при моделюванні загроз розвитку соціальної безпеки і зіставленні показників діяльності та ефективності його роботи.

Інформаційною базою дослідження були: закони України; укази Президента України; постанови Кабінету Міністрів України; статистичні та аналітичні матеріали Державної служби статистики України, управління економіки Хмельницької міської ради; довідкові та інструктивні матеріали; результати наукових розробок інших авторів; монографічна, довідкова та періодична наукова вітчизняна і зарубіжна література, періодичні видання; інформаційні матеріали, розміщені в мережі Інтернет; дослідження та спостереження автора.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання теоретичних висновків і практичних результатів магістерської роботи в забезпеченні соціальної безпеки на місцевому рівні.

РОЗДІЛІ

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

1.1. Сутність, соціальної безпеки регіону, її базові складові

В останні десятиліття у соціально-гуманітарних науках суттєво зріс інтерес до проблем безпечного існування людини. Вектор пізнання переміщується на феномени та умови, пов'язані із запобіганням загрозам повсякденному життю, із забезпеченням особистої та соціальної безпеки. Потреба безпеки є однією з антропологічних констант людського існування, та її забезпечення – одна з функцій держави. В даний час в умовах становлення та функціонування громадянського суспільства державою приділяється багато уваги питанням стабілізації соціальної ситуації в країні та світі, запобіганням надзвичайних ситуацій, забезпеченню безпечних умов життєдіяльності та існування особистості.

На сучасному етапі спостерігається активний розвиток наукових шкіл, які займаються дослідженнями та розробками аспектів безпеки, аналізом факторів її збереження на конкретних щаблях цивілізації. Сучасний соціологічний підхід до розкриття феномену безпеки представлений у працях В. Н. Кузнєцова. На його думку, соціальна безпека (СБ) – це:

1) сукупність заходів із захисту цілей, ідеалів, цінностей та інтересів людини, сім'ї, країни та народу в соціальній сфері, розвиток соціальної структури та відносин у суспільстві;

2) захищеність соціальної сфери суспільства та держави від загроз, здатних зруйнувати її чи зумовити її деградацію.

Саме цей вид безпеки має на увазі різноманіття об'єктів, тобто орієнтований як на кожну людину, окремі соціальні інститути, так і на державу та суспільство загалом [42].

В. Н. Кузнєцов розробив структуру ключових понять соціальної безпеки, показавши зв'язок та відмінність загрози, небезпеки та безпеки.

Ставлення до різних факторів зовнішнього середовища як небезпек багато в чому є суб'єктивним і потребує психологічного пояснення. Розглядаючи поняття безпеки, С. К. Роцин та В. А. Соснін виявили, що у різних культурах сформувалися приблизно однакові уявлення про неї. Психологи наголошують на почуттях і переживаннях людини, пов'язаних з її становищем у теперішньому та перспективами на майбутнє. Для індивіда безпека визначається насамперед як почуття захищеності від дії різноманітних небезпек. Виходячи з результатів проведеного аналізу вчені сформулювали визначення психологічної безпеки як «стану суспільної свідомості, при якому суспільство в цілому і кожна окрема особистість сприймають існуючу якість життя як адекватну та надійну, оскільки вона створює реальні можливості для задоволення природних та соціальних потреб громадян у теперішньому та дає їм підстави для впевненості у майбутньому» [69], що, додамо, багато в чому пов'язане зі сприйняттям захисту прав і свобод громадян.

Однією із психічних реакцій на небезпеку є страх. Як зазначають Ю. А. Левада і Л. Гудков, «...перше і найважливіше розрізнення, з яким доводиться стикатися при роботі з показниками, що належать до "страхів", - це розрізнення а) страху як певного емоційного стану (настрою) та б) страху "предметного" (страху перед якоюсь подією, дією)...»[17; 45, с. 360].

У центрі теоретичних дискусій вчених перебувають різні парадигми соціальної безпеки. Р. Г. Яновський трактує соціальну безпеку як стан захищеності соціуму, певної сталої спільності людей, що характеризується єдністю умов життєдіяльності та культури. На основі аналізу різних підходів він вивів відмінності нової парадигми соціальної безпеки від старої: у колишній провідними уявленнями були безпечна соціальна політика (політика, яка служить суспільству), консолідуючі структури та відносини (усунення розколу у суспільстві та соціальній несправедливості); у новій їх

замінили система соціальної безпеки (захист права і свободи людей, контроль суспільства над цією системою, рівний захист всіх членів суспільства), суспільство із безпечних суб'єктів (прагнення загальної безпеки, здатність суб'єктів суспільства до самозахисту) [106].

З позиції міжнародного права соціальна безпека розглядається через призму безпеки особистості (що відображено, наприклад, у численних документах ООН). Концепція безпеки особистості включає широкий комплекс прав людини, що гарантуються та охороняються на національному рівні та потребують спільних міждержавних зусиль щодо їх захисту. Загрози правам і свободам людини визнаються світовим співтовариством як такі, що «не мають державних кордонів», а отже, боротьба з ними потребує багатосторонніх підходів. Комісія з безпеки людини визначає безпеку людини як захист «основ людського життя засобами, що сприяють розширенню свобод людини та їхній реалізації».

Деякі науковці при формулюванні визначення соціальної безпеки виходять із змісту поняття національної безпеки, поданого у Концепції (основах державної політики) національної безпеки. Так, О. Новікова відокремлює від національних інтересів соціальні, а від загроз національній безпеці – загрози в соціальній та інших сферах, які перешкоджають реалізації соціальних інтересів. За визначенням О. Новікової, соціальна безпека - це стан захищеності соціальних інтересів особи і суспільства від впливаючих на них загроз національній безпеці. При цьому науковець наголошує, що стан безпеки є наслідком реалізації заходів соціального захисту, який характеризує їх результативність та ефективність [58, с 27].

Наприклад, Е. Лібанова при розкритті сутності соціальної безпеки дотримується думки, що стан захищеності або безпека особи - це результат реалізації політики соціального захисту. Соціальну безпеку вона визначає як одну зі складових національної безпеки, трактуючи її як стан захищеності від загроз соціальним інтересам [48, с 381]. Науковець зазначає, що об'єктом соціальної політики є суспільні, зокрема соціальні, відносини, процеси

життєдіяльності соціуму, які безпосередньо чи опосередковано впливають на формування соціальної безпеки людини, а також на задоволення нею власних соціальних потреб та інтересів.

Розкриваючи сутність соціальної безпеки людини, автор посібника «Соціальна політика» П. Шевчук пропонує одним із базових понять розглядати соціальні інтереси. На думку вченого, соціальна безпека людини - це певний стан її життєдіяльності, убезпечений комплексом організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на реалізацію соціальних інтересів, формування сприятливої демографічної ситуації, збереження генофонду держави і трансформацію трудових ресурсів відповідно до ринкових вимог [102, с 108]. Автор наголошує на тому, що політика соціальної безпеки покликана створювати умови для нормального функціонування систем соціального життєзабезпечення населення, регулювання соціальних процесів з урахуванням соціальних пріоритетів, збалансування соціальних пропорцій та недопущення соціальних деформацій, які можуть спричинити соціально-політичну нестабільність та загальмувати соціально-економічний розвиток держави.

Досягнення стану соціальної безпеки не передбачає повну ліквідацію всіх загроз, оскільки вони постійно породжуються діалектикою розвитку суспільства. Тому вчений С. Пирожков визначає соціальну безпеку як результат ефективної соціальної політики, яка має застерігати суспільство від соціальних вибухів, відкритих і прихованих виявів громадської непокори й інших конфліктних ситуацій, сприяти підвищенню конкурентоспроможності українського працівника за європейськими та світовими стандартами, виділяючи її як важливу складову національної безпеки країни [63].

Враховуючи вищезазначене можемо сформулювати таке визначення: соціальна безпека регіону – це такий стан соціуму певної території, при якому забезпечується мінімальний гарантований рівень соціальних умов та соціальних благ – матеріальних, санітарно-епідеміологічних, екологічних, психологічних тощо, які визначають якість життя людини і суспільства в

цілому та гарантують мінімальний ризик для життя, фізичного та психічного здоров'я людей, які проживають в територіальних межах міста.

Організація Об'єднаних Націй спільними зусиллями представників різних держав виробила Концепцію безпеки людини, що складається з восьми категорій, серед яких і особиста безпека, і соціальна безпека. На першому місці знаходяться два ключові компоненти безпеки людини – свобода від страху та свобода від потреби та бідності. Серед цих восьми категорій є і індекс розвитку людського потенціалу (ІРПП) – інтегральний показник, що розраховується щорічно для порівняння країн за рівнем життя, грамотності, освіченості та довголіття населення як основних характеристик людського потенціалу досліджуваної території. При оцінці ІРПП насамперед враховуються три види показників: очікувана тривалість життя (довголіття), рівень грамотності населення країни (середня кількість років, витрачених на навчання) та очікувана тривалість навчання.

Таким чином, активні наукові дискусії та численні публікації з питань соціальної безпеки свідчать про складність та багатогранність цього феномену. Слід ще раз підкреслити, що розроблені та застосовувані сучасні методики оцінки рівня безпеки в більшості мають різну методологічну основу, показники та критерії її оцінки. У зв'язку з цим, на чому наполягають більшість фахівців, необхідний синтез наявного знання з різних аспектів безпеки.

1.2. Соціальні ризики та загрози в системі соціальної безпеки регіону

Розвиток соціальних процесів у сучасних умовах призводить до значних соціальних деформацій у суспільстві. Унаслідок таких явищ відбувається зниження рівня і якості життя населення, негативні зміни в ментальності та психології суспільства, що спричиняє зростання соціально-політичної напруженості, сприяє активізації діяльності політичних сил, та

загрожує територіальній цілісності держави. Недосконалість проведення реформ в економіці та соціальні деформації, що виникають при цьому в суспільстві, за певних обставин набувають рівня загроз національній безпеці.

Слід зазначити, що в Україні створено правове підґрунтя соціальних пріоритетів, тобто першочергових, життєво важливих, - це гарантії у сфері пенсійного забезпечення, соціальних виплат і допомог, соціального страхування й охорони материнства, оплати праці тощо. Соціальні гарантії, в частині їх конституційного визначення, отримали досить значне розширення у вітчизняній законодавчій базі. Разом із цим зазначені позитивні зміни все ще не набули системного характеру, не забезпечили глибинних перетворень у соціальній структурі суспільства. У процесі реформування економіки руйнація попередньої системи соціального забезпечення не отримала адекватного заміщення [62].

Виникнення та існування соціальних ризиків характерні для кожного етапу розвитку, але з поступовим розвитком суспільства структура ризиків ускладнюється, посилюється їх вплив на соціальні процеси. У процесі трансформаційних перетворень деякі види ризиків втрачають індивідуальний характер та класовість, стають більш масовими та глобальними, характерними для всіх структур суспільства. Відмінності у соціально-економічному розвитку регіонів України слугують підґрунтям появи нових загроз соціальній безпеці. У загальному вигляді під ризиком розуміють вірогідність настання негативного наслідку чи міру очікування неблагополуччя. Ризик та його межі із соціально-філософської точки зору визначаються системою цінностей, що склалася в індивіда або в суспільстві: людина боїться втратити те, що важливо для неї. У попередні історичні епохи мали місце різні підходи до трактування ризиків існування суспільства та людини, що було пов'язано з особливостями життєвого укладу епохи, зокрема релігійними уявленнями, культурними цінностями, державним устроєм, характером взаємовідносин між членами суспільства тощо. Цілком справедливим є той факт, що найстрашнішими для людства були ризики

голоду, епідемій, неврожаїв, війн, які залишаються актуальними і в наш час. Протягом останнього століття не лише підвищилися соціальні стандарти, а й значно поліпшився добробут населення України. Разом із цим, у зв'язку з трансформаційними процесами у соціально-економічному розвитку держави, їх природа ускладнюється, відбувається зростання їх кількості та загострюються наслідки.

У сучасних наукових дослідженнях ризик визначається як невід'ємне явище суспільного життя. При цьому характерним є існування двох підходів до аналізу ризику - як позитивного, так і негативного явища. Позитивний підхід полягає у можливості вибору людини, що надається їй у конкретній ситуації, він пов'язаний із досягненням поставленої мети й очікуваного результату. Другий підхід (як до негативного явища) полягає в тому, що ризик виступає як систематична взаємодія суспільства із загрозами та небезпеками, у зв'язку із чим діяльність людини пов'язана з ризиком (втрати матеріального благополуччя, фінансової кризи, катастрофи тощо) [72].

Одночасно доцільно констатувати виокремлення двох протилежних підходів при дослідженні природи ризику – поміркованого та радикального. Прихильники поміркованого підходу стверджують, що ризик є об'єктивно існуючою загрозою, яка завжди опосередковується соціально-культурними стереотипами і процесами. Представники радикального підходу вважають, що ризику не існує, є лише його сприйняття, яке виступає продуктом історично, політично та соціально обумовленого погляду на буття. Аналізуючи сучасні погляди науковців, правомірно зазначити, що соціальні факти породжуються не лише соціальними, а й природними фактами, що свідчить про тісний взаємозв'язок природи та суспільства.

Суб'єктами ризику виступають індивіди, соціальні групи, спільноти, соціальні інститути, організації. Сучасні науковці розглядають ризик у більш широкому розумінні - поняття ризику не вичерпується вірогідністю настання негативних наслідків, а включає також імовірність отримання сприятливого, позитивного результату. Деякі вчені розглядають ризик як вірогідність

настання деякої події, що впливає на життєво важливі інтереси людини та суспільства [32; 47; 72], а оскільки врахування всіх соціальних ризиків є складним завданням, то при дослідженні їх впливу на суспільство встановлюється своєрідна шкала пріоритетів. Так, неможливо встановити найбільш небезпечні ризики, оскільки вибір відповідного типу ризику залежить від альтернатив, цінностей та переконань кожної особистості в суспільстві. Одночасно, незважаючи на існуючі дослідження в цьому напрямі, актуальним залишається питання оцінювання ризику. Таким чином, сприйняття та попередження ризиків, у тому числі й соціальних, стає невід'ємною частиною організації системи соціальних відносин.

Більшість дослідників визначають соціальні ризики лише у сфері трудової діяльності, пов'язуючи їх з доходами населення. Соціальний ризик визначають як законодавчо встановлену ймовірність настання матеріальної незабезпеченості в результаті втрати заробітку або трудового доходу з об'єктивних, соціально значимих причин, а також необхідності додаткових витрат [25; 47]. Інструментом мінімізації впливу соціальних ризиків є функціонування системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні. Деякі вчені характеризують соціальні ризики як можливі події, що підривають безпеку людини як в економічному контексті, так і в контексті загального добробуту [47].

Таким чином, узагальнюючи вищенаведене, правомірно зробити висновок, що соціальний ризик визначається як загроза, що виникає і проявляє себе у рамках соціальної сфери суспільства, має негативні соціальні наслідки, впливає на життєдіяльність індивідів, соціальних груп та суспільства в цілому. Дослідження категоріального апарату дозволило здійснити теоретичне узагальнення стосовно ризику та виявити тісний взаємозв'язок соціальних ризиків з іншими видами суспільних ризиків, відсутність чіткої методичної бази щодо їхнього дослідження і класифікації, труднощі стосовно прогнозування, профілактики, мінімізації впливу та подолання.

Узагальнення наукових досліджень, присвячених проблемам соціальних ризиків, дає змогу зробити висновок про неможливість їх виокремлення, оскільки кожний з ризиків тісно пов'язаний з явищами та процесами, що відбуваються в інших сферах суспільства.

Соціальні ризики в Україні мають певні особливості, які в результаті невживання заходів щодо упередження унеможливили їх подолання й призвели до нагромадження, про що свідчить збереження низького рівня та якості життя населення, низька продуктивність і оплата праці та соціальні ризики, пов'язані зі специфікою функціонування ринкової економіки, що загострюються в період фінансово-економічних криз: це ризики безробіття, бідності, безпритульності, соціальної дезінтеграції тощо. Окрема група соціальних ризиків включає ризики з невиконання та заборгованості по заробітній платі, пенсіях; зубожіння населення; руйнування соціальних цінностей; тінізацією відносин у всіх сферах економіки; корупцію тощо. Учені встановили, що специфічні прояви соціальних ризиків в Україні обумовлені такими причинами: деформацією існуючого соціального порядку; акумуляцією ризиків, оскільки відбувається їх накопичення та трансформація; відсутністю у суспільстві консенсусу щодо базових цінностей і спільної мети; зволіканням щодо реагування на їх появу [31].

Цілком зрозумілим є те, що у соціальній сфері особливо руйнівними залишаються загрози, спричинені економікою та політикою. Актуальною є загроза бідності в Україні, відбувається зменшення доходів громадян, що призводить до падіння рівня споживання. Погіршення стану здоров'я населення й умов проживання, які є наслідками попередніх загроз, породжують злиденність. Банкрутство та закриття підприємств призвели до скорочення кількості працюючих, що у свою чергу позначилося на збільшенні безробітних і спричинило злиденність значної частини населення. Погіршення демографічної ситуації та зменшення кількості працюючих на підприємствах і їхніх доходів у 2000-х роках призвели до збільшення дефіциту пенсійного фонду, що викликало загрозу щодо виплати пенсійного

забезпечення. Глибока диференціація населення унеможливило створення вагомого прошарку середнього класу.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» основними загрозами національній безпеці у соціальній сфері на сучасному етапі розвитку держави є:

- неефективність державної політики щодо підвищення трудових доходів громадян, подолання бідності та збалансування продуктивної зайнятості працездатного населення; криза системи охорони здоров'я і соціального захисту населення, погіршення стану здоров'я населення; поширення наркоманії, алкоголізму, соціальних хвороб;

- загострення демографічної кризи;

- зниження можливостей здобуття якісної освіти представниками бідних прошарків суспільства;

- прояви моральної та духовної деградації суспільства;

- зростання дитячої й підліткової бездоглядності, безпритульності, бродяжництва;

- невідповідність програм реформування економіки країни і результатів їх здійснення визначеним соціальним пріоритетам (рис. 1.1) [67].

Найважливішими загрозами соціальній безпеці, на нашу думку, залишається бідність населення, різке розшарування та збільшення соціальної нерівності в суспільстві, спричинені ринковими перетвореннями. Бідність характеризується неможливістю внаслідок нестачі коштів підтримувати якісний рівень життя, отримувати якісні послуги з охорони здоров'я, освітні послуги, мати визначені на рівні законодавства санітарні норми та умови проживання [25].

Одночасно необхідно зазначити, що бідність – це і неможливість підтримувати мінімальний рівень споживання, що визначається на основі фізіологічних, соціальних та культурно обумовлених нормативів [96]. Отже, бідними вважаються ті громадяни, рівень життя яких є нижчим за певний середній стандарт, прийнятий у суспільстві, та громадяни, рівень життя

котрих нижчий за мінімальний рівень життя для цього суспільства. Таким чином, правомірно припустити, що громадяни можуть уважатися бідними за стандартами економічно розвинених країн і заможними за стандартами країн, що розвиваються.

Рисунок 1.1 – Загрози національній безпеці у соціальній сфері

Примітка. Складено автором за роботою [67].

Основними причинами бідності на місцевому рівні є: зупинка та закриття виробництва, скорочення ВРП, зменшення рівня заробітної плати й виникнення заборгованості по її виплатах, недостатній розмір пенсійного забезпечення, різке збільшення безробіття, зростання цін, падіння купівельної спроможності, інфляційні процеси, вплив зовнішніх факторів, таких як фінансово-економічна криза, ступінь інтегрованості регіонів до глобалізаційних процесів. Негативно вплинули також і комерціалізація системи охорони здоров'я, невідповідність трансформаційним перетворенням системи соціального захисту населення [91]. Разом з тим, що бідність є соціальною проблемою, вона має й індивідуальну складову, яка

пов'язана з віком, статтю, станом здоров'я, можливістю отримання вищої освіти, місцем проживання, соціально-економічним розвитком регіону тощо. І як наслідок існування загрози бідності окремою загрозою в соціальній сфері виступає зниження можливостей здобуття якісної освіти представниками бідних прошарків суспільства, зокрема доступ до вищої (в окремих випадках і початкової та середньої) освіти вихідців з нижчих прошарків суспільства. Неоднакові можливості отримання освіти різними прошарками населення у свою чергу спричиняють нерівність у сфері застосування, в умовах праці та розмірах трудових доходів.

Особливої уваги в період фінансово-економічних криз, посткризовий період і в період військових дій на території держави потребує зменшення впливу загрози збалансування продуктивної зайнятості працездатного населення, що проявляються у високому рівні безробіття, особливо у прихованій формі, деформаціях в оплаті праці, низькій якості робочої сили, дискримінації у доступі до роботи та послабленні захисту працівників. Трансформаційні зміни, що відбулися в економіці держави протягом останніх років, призвели до виникнення негативних тенденцій, пов'язаних з функціонуванням ринку праці, зміною структури незайнятості, повільними темпами адаптації ринку праці до змін економічної кон'юнктури. До основних причин виникнення безробіття належать: постійний науково-технічний прогрес, який впливає на вивільнення робочої сили; обмеженість попиту на товари і послуги, що спричиняє згорання виробництва; нерівномірність розвитку продуктивних сил у регіонах України, що зумовлює низький рівень залучення трудових ресурсів до виробничого процесу, тощо.

Однією з найгостріших проблем та загрозою соціальній безпеці залишається збереження достатньо вагомої частки довготривалого безробіття й обмежені можливості працевлаштування населення, що формує основу для наростання ризиків у сфері праці. Головною закономірністю формування тривалого безробіття є повільне скорочення шансів працевлаштування й

виходу з безробіття із часом перебування у стані безробіття: чим більше часу незайнята особа провела в пошуках роботи, тим менша ймовірність того, що вона знайде роботу, та тим більша тривалість безробіття. Іншою проблемою, що формує загрозу соціальній безпеці у сфері праці та трудових відносин, є деформації в оплаті праці.

Низькі стандарти оплати праці не здатні забезпечити гідного рівня життя, оскільки напряду пов'язані з розширенням бідності серед працюючого населення та непрацевдатних верств населення, послаблюють мотивацію населення до економічної активності й перекреслюють усі зусилля, спрямовані на поліпшення якості робочої сили. Разом із цим поширення безробіття та утриманських настроїв, особливо серед молоді, - надзвичайно небезпечне явище, що деформує систему ціннісних орієнтацій у суспільстві, а дискримінація в доступі до роботи та послаблення захисту працюючих є важливими чинниками посилення соціальних загроз у галузі праці.

Ще однією соціальною загрозою у сфері трудових відносин є високий рівень прихованої, або тіньової, зайнятості, тобто такої трудової діяльності, яка дозволена чинним законодавством, однак процедура її реєстрації не передбачена чи обмежена, а результати (доходи) не враховуються офіційною статистикою і не підлягають оподаткуванню. Для безпосередніх працівників неформальна зайнятість є нерегулярною, нестабільною, а тому ризиковою, вона позбавляє частину найманих працівників трудових прав і гарантій, передбачених законодавством, а також участі у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування. Серйозними є й негативні наслідки на загальнодержавному рівні - відсутність достовірної інформації про стан економіки і реальний обсяг ВВП, що заважає макроекономічному прогнозуванню, розробленню ефективних програм розвитку національної економіки; недоотримання податкових надходжень, котре позначається на життєвому рівні всього населення [100].

Однією з найголовніших проблем залишається загрозна демографічна ситуація, тому що демографічний чинник є одним з визначальних для забезпечення стабільного й безпечного розвитку держави. Так, виходячи з оцінки сучасної демографічної ситуації, основними ризиками у сфері життєзабезпечення є: ризики, пов'язані з хворобою, втратою здоров'я та працездатності (постійною й тимчасовою); ризики передчасної смерті, в тому числі від соціально небезпечних і соціально обумовлених захворювань, дослідження яких дає змогу виявити реальні та потенційні резерви поліпшення якісних характеристик населення, зокрема ті, що стосуються стану здоров'я й середньої тривалості життя. Разом із цим міцне здоров'я населення є одночасно передумовою і наслідком стабільного соціально-економічного розвитку країни: довше збереження здоров'я, а не лише збільшення тривалості життя є свідченням досягнення більш високого рівня людського розвитку.

Стан здоров'я і рівень смертності населення є відображенням загального соціального благополуччя і важливим критерієм національної безпеки держави. Сучасна криза системи здоров'я населення має складний комплекс причин: різке падіння рівня життя населення, погіршення стану системи охорони здоров'я, відсутність загальнообов'язкового державного медичного страхування, відсутність належної оцінки та усвідомлення здоров'я не лише з боку держави, а й самим громадянином, поширення хронічних та інфекційних захворювань, алкоголізму, наркоманії тощо [90].

Скороченням доходів більшої частини населення, призвело до зниження доступності населення до медичного обслуговування, що є результатом підвищення загального рівня захворюваності населення.

У складі загроз соціальній безпеці правомірно виокремити загрози, пов'язані із загостренням криміногенної ситуації в суспільстві, зростанням злочинності, порушень законності в діяльності правоохоронних органів і державних служб. Прикро констатувати відсутність ознак стабілізації в динаміці злочинності та, як наслідок, погіршення криміногенної ситуації,

неповне охоплення органами кримінальної юстиції всього масиву злочинів, якісно нові характеристики української злочинності.

Негативним фактором є і невизначена модель соціальної політики в межах існуючої типології (ліберальна, соціал-демократична, консервативна). Ліберальний підхід стає домінуючим у соціальній політиці, відповідно до нього державна підтримка забезпечується програмами соціальної допомоги для бідних, а для інших пропонуються приватизовані соціальний захист, освіта й охорона здоров'я. Проте ліберальна модель потребує наявності певних умов: розвинутого ринку та пофазового втілення відповідних реформ і здійснення превентивних заходів для забезпечення мінімального життєвого стандарту. У дійсності економічні умови країни не відповідають стандартам ліберальної моделі. Суперечності соціального забезпечення проявляються у високій регіональній диференціації, нездатності виплачувати заплановані зарплати та допомогу, у нереалізованих обіцянках держави щодо надання адресної допомоги бідним. Приватизовані ринки житла, освіти, охорони здоров'я існують поряд із вкрай низьким рівнем оплати праці та мінімальної допомоги [104].

Однією з найгостріших проблем у сучасних умовах, незважаючи на реформування, залишається питання забезпеченості пенсіонерів. Система пенсійного забезпечення обтяжена такими загрозами: дефіцитом бюджету Пенсійного фонду України; демографічною ситуацією; тіньовою зайнятістю; високими ставками пенсійних внесків; необґрунтовано високими пенсіями для окремих категорій осіб; міграційними процесами. Разом з позитивними зрушеннями у реформуванні пенсійної системи відмічається несприйняття населенням окремих заходів, зокрема щодо підвищення пенсійного віку в жінок, різкі диспропорції у розмірах пенсійного забезпечення, спричинені існуванням законодавства щодо пенсійного забезпечення за професійною ознакою; недостатня обізнаність населення щодо можливості прийняття участі у недержавному пенсійному страхуванні, та найбільша загроза - це перекладання відповідальності на державу за своє майбутнє.

Передумовою виявлення та запобігання загрозам соціальній безпеці є проведення аналізу соціально-економічного розвитку територій, визначення тенденцій економічних та соціальних змін, діагностика показників соціального розвитку та оцінка рівня соціальної безпеки із використанням розробленого методичного інструментарію.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене можна стверджувати, що соціальні підсистеми містять ряд загроз соціального характеру, які негативним чином впливають на рівень соціальної безпеки як у місцевому, регіональному, так і національному масштабі. Найважливішими загрозами соціальній безпеці, на нашу думку є бідність населення, різке розшарування та збільшення соціальної нерівності в суспільстві, спричинені кризовими явищами в економіці, невдалим проведенням економічних і соціальних реформ.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТАНУ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ М. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

2.1. Діагностика показників соціальної безпеки м. Хмельницького

Оцінювання рівня соціальної безпеки м. Хмельницького потребує попередньої діагностики соціальних показників його розвитку, враховуючи показники зростання рівня життя і добробуту населення, величину трудових доходів громадян, демографічну ситуацію, стану здоров'я, освіти, зайнятості, пенсійного забезпечення та ін.

Найголовнішою проблемою сьогодення є загрозна демографічна ситуація, тому що режим відтворення населення, кількісний та якісний його склад можуть стимулювати чи гальмувати виникнення й розвиток внутрішніх і зовнішніх загроз.

Протягом 2016-2020 рр. спостерігалась хвилеподібна зміна чисельності населення міста за рахунок як природного, так і міграційного приростів (рис. 2.1).

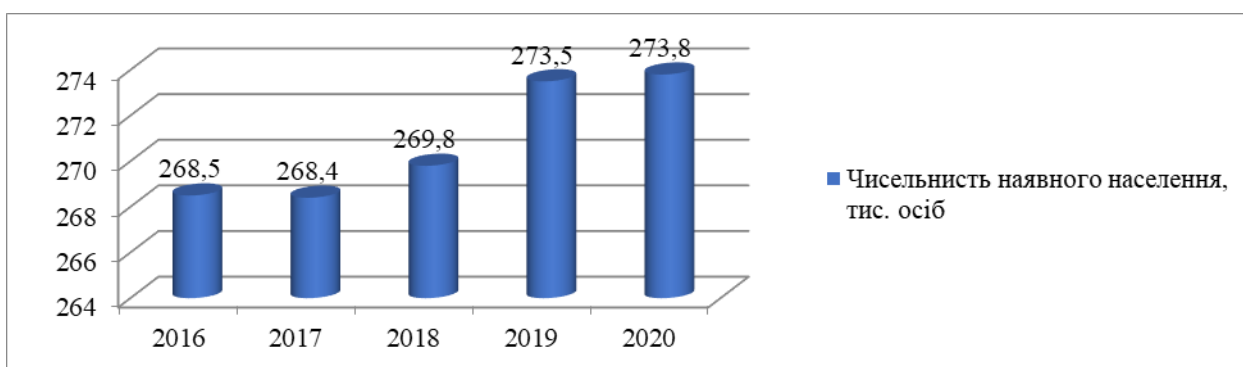

Рисунок 2.1 – Чисельність наявного населення
м. Хмельницький у 2016-2020 рр.

Примітка. Складено автором на основі даних управління економіки Хмельницької міської ради

Так у 2020 р. чисельність наявного населення досягла максимуму – 273,8 тис. осіб за рахунок міграційного та природного приросту населення. Із загальної чисельності постійного населення міста налічувалось 42,9 тис. осіб (16,1%) мешканців віком від 0 до 14 років, 193,4 тис. осіб (72,6 %) - віком 15 - 64 роки та 29,9 тис. осіб (11,3%)- у віці 65 років і старше. У порівнянні з 2016 роком частка населення працездатного віку збільшилась на 2,1%.

Кількість населення працездатного віку у 2016-2020 р.р., тис. осіб
Кількість пенсіонерів у місті щороку збільшується і станом на 1 січня 2020 року становить 70290 осіб (65855 осіб у 2016 році), що у розрахунку на 1000 населення складає 265 осіб (253 особи у 2016 році). Із загальної чисельності пенсіонерів отримують пенсію за віком - 72,7%, по інвалідності – 20,0 %, за вислугу років – 2,1%, у разі втрати годувальника – 4,3%, соціальну – 0,9%. Середній розмір пенсії становить 2658,70 гривень [86].

Загрозою для перспектив розвитку є обсяги й темпи депопуляції, тобто абсолютного зменшення населення внаслідок перевищення кількості померлих над кількістю народжених. Тенденція до зниження від'ємного показника природного приросту скорочення населення свідчить про зменшення різниці між кількістю народжених живими і кількістю померлих, що позитивно впливає на поліпшення демографічної ситуації в регіоні.

Аналіз сучасної демографічної ситуації у м. Хмельницькому, а також її динаміки протягом останнього часу свідчить про наявність незначного демографічного покращення, яке, однак, потребує здійснення комплексних заходів, спрямованих на раціональне відтворення населення, зміцнення сім'ї, профілактику захворювань населення та якісне поліпшення його здоров'я, стимулювання за рахунок фінансової допомоги держави народжуваності, поліпшення рівня і якості життя населення.

Медичне обслуговування мешканців міста забезпечують 10 лікувально-профілактичних закладів комунальної власності та 12 лікувально-профілактичних закладів обласної комунальної власності. Загальна потужність стаціонарів міста складає 1445 ліжок. Відповідно забезпеченість

населення стаціонарними ліжками складає 54,5 на 10 тис. населення. Стаціонарна допомога надається за 30 профілями, включаючи 11 профілів дитячих ліжок та 4 профілі акушерсько-гінекологічних ліжок. Зайнятість ліжок - 317,8 од. в день [86].

Протягом 2020 року медичні послуги надавали 23 амбулаторії загальної практики сімейної медицини (10 з них розташовані у віддалених мікрорайонах міста), де працюють 114 сімейних лікарів та 68 педіатрів. У всіх амбулаторних закладах міста запроваджено програму з електронної реєстрації пацієнтів на прийом до лікаря. Розпочато формування електронного реєстру пацієнтів, які перенесли інфаркт міокарду та гостре порушення мозкового кровообігу.

У міському перинатальному центрі започатковано програму екстракорпорального запліднення, на виконання якої проведено ремонт приміщення та впроваджено всі етапи методики.

Спостерігається тенденція зменшення захворюваності на туберкульоз. За 9 місяців 2020 року виявлено 84 особи, які захворіли на туберкульоз (31,6 на 100 тис. населення), тоді як а 9 місяців 2019 року цей показник склав – 95 мешканців (35,7 на 100 тис. населення).

Охоплено туберкулінодіагностикою 19770 дітей, що складає 477,6 на 1000 дітей, що підлягають діагностиці.

Дещо зменшилась захворюваність на злоякісні новоутворення, яка складає 712 випадків (2016 рік - 728), і становить 268,0 на 100 тисяч населення (2016 рік - 273,4).

Станом на 01.10.2017 р. перебуває на обліку 10097 пацієнтів, хворих на цукровий діабет. Пацієнти, які для лікування діабету використовують препарати інсуліну, безперебійно забезпечувались ними.

Основними проблемними питаннями у сфері охорони здоров'я міста є: високий рівень захворюваності населення міста на COVID-19, цукровий діабет, серцево-судинні захворювання, онкологію та інші соціально небезпечні хвороби; недостатній рівень медикаментозного забезпечення

закладів охорони здоров'я; застарілість матеріально-технічної бази закладів охорони здоров'я, недостатність сучасного діагностичного обладнання та комп'ютерної техніки.

Соціальну напругу в суспільстві створює безробіття. У 2020 році в усіх сферах економічної діяльності міста працювало 65,4 тис. осіб (без урахування малого бізнесу), що складає 30,6% трудових ресурсів Хмельницької області. У порівнянні з 2016 роком кількість найманих працівників зменшилась на 11,5%. Кількість безробітних станом на 1 січня 2020 року склала 752 особи (станом на 1 січня 2016 року – 1250 осіб).

Середньомісячний розмір заробітної плати у місті у 2020 р. становив 12223 грн., що на 44,7% більше, ніж у відповідному періоді минулого року. Цей показник на 121 грн. більше, ніж по області (12102 грн.), проте на 1123 грн. менше, ніж по Україні.

Заборгованість із виплати заробітної плати станом на 01.10.2021 р. становила 954,2 тис. грн., що на 4,5% більше, ніж на початок 2021 року.

У переліку боржників перебувають 5 підприємств, стосовно яких триває процедура банкрутства (ПАТ «Поділля-Авіа», ТОВ «Євро Лізинг», ПФ «Перспектбуд», ТОВ «Оконт-центр», ПАТ «Хмельницький механічний завод») та 1 економічно активне підприємство (Хмельницьке учбово-виробниче підприємство Українського товариства сліпих).

Ураховуючи, що офіційний рівень безробіття в Україні не відповідає дійсності й не відображає реальної ситуації на ринку праці, причиною чого слугує і неповна зайнятість, функціонування врегульованого ринку робочої сили, недостатній розмір допомоги по безробіттю, доцільно стверджувати, що попит на робочу силу значно відстає від пропозиції, навіть за рахунок зареєстрованих громадян. Підтвердженням цього є показник навантаження на одне робоче місце, який у м. Хмельницький зростав із восьми осіб у 2016 р. до двадцяти у 2019 р., а у 2020 р. становив десять осіб на одне робоче місце.

Аналіз структури за тривалістю зареєстрованого безробіття у 2020 р. установив, що найбільшу питому вагу складає термін від одного до трьох місяців. Середня тривалість безробіття у 2020 році дорівнювала трьом місяцям. Одним з аспектів загрози безробіття залишається диспропорція статевого та вікового розшарування незайнятих. Таким чином, наявність численної кількості безробітних може за певних умов стати небезпечним чинником соціальної нестабільності в місті.

Виявлення та оцінювання загроз, які несе в собі безробіття, повинні враховувати як процеси, що відбуваються у політичному житті країни, зокрема військові дії на сході України, так і процеси на ринку праці, зокрема рівень заробітних плат працюючого населення, рівень доходів, витрат громадян і, як наслідок, розшарування і диференціацію суспільства на дуже бідних та дуже багатих. Тому формування соціальної безпеки потребує аналізу відношення сукупних витрат 10% найбільш забезпеченого населення до 10% найменш забезпеченого. При зіставленні доходів і витрат населення за аналізований період виявлено, що сформований обсяг доходів є джерелом фінансування всіх витрат населення.

Аналіз структури грошових витрат домогосподарств м. Хмельницький виявив зменшення в них частки витрат на харчування (продовольчі товари й харчування поза домом) у загальному обсязі на 1,7% у 2020 р. порівняно із 2019 р., грошової допомоги родичам та іншим особам на 0,7%. Слід також зазначити, що у зростаючих споживчих витратах у 2020 р. на 0,8% порівняно з попереднім роком збільшилися витрати на непродовольчі товари та послуги на 2,5%. У 2020 р. майже вдвічі відбулося зменшення частки грошової допомоги друзям з одночасним збільшенням споживчих грошових витрат на 9%.

Починаючи із 2017 року в м. Хмельницький відбувалося зменшення співвідношення доходів 10% найбільш забезпеченого та 10% найменш забезпеченого населення із 4,5 разів до 4,1 рази у 2020 р. (рис. 2.2), що вказує на скорочення розриву між найбагатшим та найбіднішим населенням міста.

Збільшення зазначеного показника у 2014 р. свідчить про загострення загрози щодо розшарування населення за рівнем доходів.

У 2017 році співвідношення доходів 10% найбільш забезпеченого та 10% найменш забезпеченого населення зменшилося до 4,1 рази порівняно з 2014 роком на 3,4 рази.

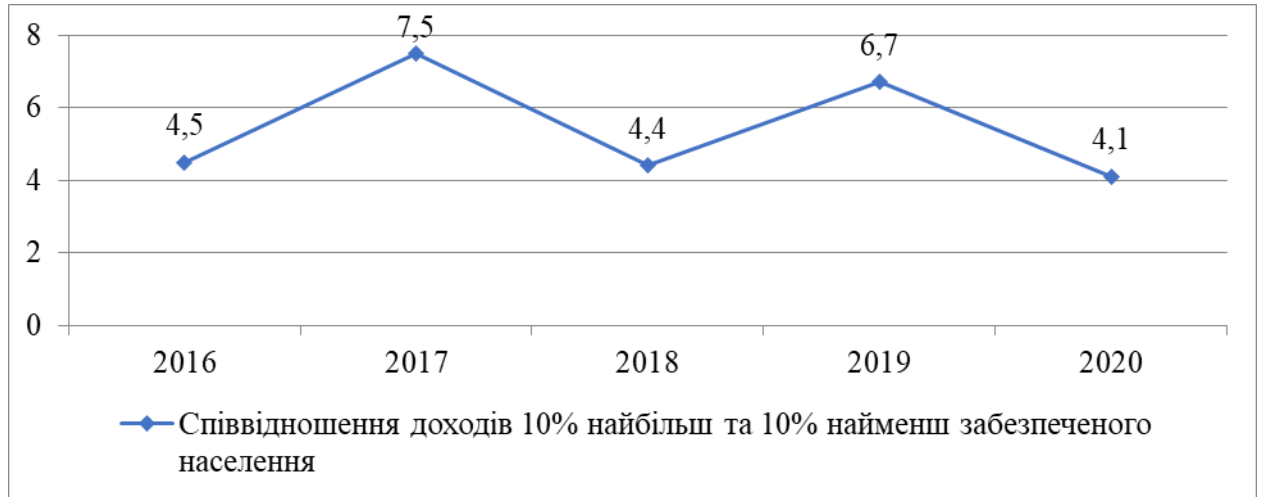

Рисунок 2.2 – Співвідношення доходів 10% найбільш та 10% найменш забезпеченого населення

Примітка. Складено автором на основі даних управління економіки Хмельницької міської ради

Відношення середньої зарплати до прожиткового мінімуму в м. Хмельницький починаючи із 2016 року має тенденцію до зростання з 2,67 рази до 6,03 рази (табл. 2.1).

Таблиця 2.1. Відношення середньої зарплати до прожиткового мінімуму в м. Хмельницький

Роки	Середня заробітна плата, грн.	Прожитковий мінімум, грн.	Відношення середньої заробітної плати до прожиткового мінімуму
1	2	3	4
2016	4124	1544	2,67
2017	5724	1700	3,37
2018	8976	1777	5,05
2019	12951	1853	6,99
2020	12223	2027	6,03

Примітка. Складено автором на основі даних управління економіки Хмельницької міської ради

Співвідношення мінімальної заробітної плати до середньої заробітної плати у м. Хмельницький мало тенденцію до зростання із 38,8% у 2016 р. до 40,9% у 2020 р. (табл. 2.2).

Таблиця 2.2. Відношення мінімальної заробітної плати до середньої заробітної плати в м. Хмельницький

Роки	Мінімальна заробітна плата, грн.	Середня заробітна плата, грн.	Відношення мінімальної заробітної плати до середньої заробітної плати, %
1	2	3	4
2016	1600	4124	38,80
2017	3200	5724	55,90
2018	3723	8976	41,48
2019	4173	12951	32,22
2020	5000	12223	40,91

Примітка. Складено автором на основі даних управління економіки Хмельницької міської ради

У 2016 р. співвідношення мінімальної заробітної плати до середньої заробітної плати в місті становило 38,8% та поступово зросло у 2020 р до 40,91%. Для порівняння відповідно до стандартів ЄС таке співвідношення повинно бути 2 - 2,5 рази, що свідчить про необхідність коригування мінімальної зарплати, з метою забезпечення захисту окремих категорій працівників, які мають найменші доходи.

Слід зазначити, що частка населення із середньодушовими грошовими доходами на місяць, нижчими від прожиткового мінімуму, в Частка населення із середньодушовими доходами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму починаючи із 2017 р. мала тенденцію до зменшення з 17% до 12,9% у 2020 (рис. 2.3).

Частка населення із середньодушовими загальними доходами на місяць, нижчими від прожиткового мінімуму, у 2017 р. була максимальною причиною чого стала економічна криза, яка досить суттєво впливає на економічний стан нашої держави. Зменшення показника у 2020 р. відносно 2017 р. відбулося на 4,1%.

Рисунок 2.3 – Частка населення із середньодушовими доходами на місяць, нижчими від прожиткового мінімуму

Примітка. Складено автором на основі даних управління економіки Хмельницької міської ради

Законом України «Про основи національної безпеки України» визначаються на сьогодні пріоритети національних інтересів України у соціальній сфері, одним із яких є своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам пенсійного забезпечення. Проведений аналіз пенсійного забезпечення у м. Хмельницький показав, що відношення мінімального розміру пенсії знаходився у межах 0,71-0,78 раза, що свідчить про необхідність подальшого реформування пенсійної системи.

Однією з найгостріших проблем у сучасних умовах в Україні залишається проблема забезпеченості сімей окремим житлом. Динаміка змін забезпеченості населення житлом у м. Хмельницький на одного жителя за період із 2016 р. по 2020 р. продемонструвала збільшення лише на 1,2 м² і становила у 2020 р. 20,4 м²(табл. 2.3).

Доцільно звернути увагу на те, що таке зростання відбулося завдяки збільшенню загального розміру житлового фонду та зменшенню чисельності

населення, що потребує аналізу попиту та пропозиції на житло, тому що саме незадоволений попит може слугувати посиленням загрози.

Таблиця 2.3. Житловий фонд м. Хмельницький за 2016-2020 рр.

Показник	Роки					Темп росту 2020 р. до 2016 р.,%
	2016	2017	2018	2019	2020	
Весь житловий фонд, тис. м ²	5109,12	5193,38	5328,18	5396,85	5475,36	107,17
у середньому на одного жителя, м ²	19,2	19,4	19,8	20,1	20,4	106,25

Примітка. Складено автором на основі даних управління економіки Хмельницької міської ради

Таким чином, забезпечення соціальної безпеки в сучасних умовах перетворюється на комплекс заходів, спрямованих на запобігання всьому спектру соціально-економічних загроз у житловій сфері, що потребує формування житлового фонду загального, соціального та спеціального призначення, доступного за вартістю для середньо- й малозабезпечених верств населення.

Значне розшарування населення, його зубожіння призводять до зниження можливостей здобуття якісної освіти представниками бідних прошарків суспільства. Освітня система міста представлена мережею дошкільних (47 закладів), загальноосвітніх (41 заклад різного типу: ліцеї, колегіуми, гімназії, спеціалізовані загальноосвітні школи) та 5 позашкільних навчально-виховних установ. Для дітей з вадами зору, розумового і фізичного розвитку діють 5 спеціальних дошкільних заклади та 4 школи. Завантаженість дошкільних закладів (дітей на 100 місць) у 2020 р. становила 161 (у 2016 році – 151) [86].

Професійно-технічна та вища освіта представлена розгалуженою системою навчальних закладів, які здійснюють підготовку фахівців з різних професій (16 вищих та 7 професійно-технічних навчальних закладів).

В місті функціонують 15 дитячо-юнацьких спортивних шкіл. Спортивна база міста нараховує 1 стадіон, 2 легкоатлетичних манежі, 210 площинних спортивних споруд, 17 тенісних кортів, 12 футбольних полів та 141 інший майданчик, 113 приміщень для фізкультурно-спортивних занять, 7 плавальних басейнів, 24 стрілецьких тири, 79 спортивних зали, 3 веслувальні бази, 1 кінноспортивна база. Профільні заклади для дітей та молоді – Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; Центр по роботі з дітьми та підлітками та 21 підлітковий клуб за місцем проживання [86].

Охоплення випускників 9-х класів середньою освітою у м. Хмельницький має майже постійну тенденцію, й у 2020 р. становило 99,9 % (табл. 2.4).

Таблиця 2.4. Загальноосвітні навчальні заклади

Показник	Навчальний рік					Відхилення (+/-)
	2016/2017	2017/2018	2018/2019	2019//2020	2020/2021	
Кількість закладів	41	41	41	41	41	0
Кількість учнів, тис. осіб	31,9	32,1	32,3	32,2	32,2	0,3
Кількість учителів, тис. осіб	3459	3565	3758	3687	3861	402

Примітка. Складено автором на основі даних управління економіки Хмельницької міської ради

Так, у 2020 р. 62,7% випускників дев'ятих класів перейшли до десятих класів денних загальноосвітніх навчальних закладів; 1,7 % - до вечірніх шкіл; 14,4% - вступили до професійно-технічних навчальних закладів; 20,3% - до вищих навчальних закладів.

Після детального аналізу ринку праці у м. Хмельницький було виявлено розрив між попитом і пропозицією робочих спеціальностей, яким навчають у професійно-технічних навчальних закладах. Понад 60% вільних робочих місць на ринку праці припадає на професії робітників, особливо висококваліфікованих, така ситуація ускладнюється старінням робітничих кадрів.

Ринкові умови господарювання потребують наявності високоосвічених спеціалістів, які змогли б конкурувати на ринку праці, а це у свою чергу потребує здобуття якісної вищої освіти. На початок 2020/2021 навчального року 8 функціонуючих навчальних закладів у м. Хмельницький, що здійснювали підготовку 32,7 тис. студентів, випустили 7,5 тис. студентів.

Одним із найважливіших залишається питання соціального середовища. Кількість виявлених злочинів у місті щороку зростає. У 2020 р. виявлено 5044 злочини, що становить майже 40,0% всіх злочинів, виявлених у Хмельницькій області. У січні-вересні 2021 р. кількість облікованих кримінальних правопорушень склала 3830, з них 993 – тяжких та особливо тяжких, 53 - скоєних малолітніми та неповнолітніми або за їх участю [86].

Важливе значення в системі формування соціальної безпеки займає екологічне становище міста що потребує аналізу обсягів викидів забруднюючих речовин, обсягів витрат на охорону навколишнього середовища. До зелених зон загального користування відносяться парки, сквери, набережна, загальною площею 112,83 га. Кількість зелених насаджень загального користування на одного жителя міста становить до 5 кв. м при нормі 12-24 кв. м (місту не вистачає 257,3 га зелених насаджень). Об'єкти природно-заповідного фонду місцевого значення займають площу 182,32 га.

Площа водних ресурсів - 407,1 га, у т. ч. природні водойми (річки, струмки) – 21 га; штучні водостоки (колектори, канали, канави) – 3га; ставки – 383 га. Територію міста перетинає річка Південний Буг, у яку впадають 2 малих річки та декілька безіменних струмків загальною протяжністю близько 70 км. В межах міста розташовано 9 відкритих штучних та природних водойм. За останні роки спостерігається тенденція зростання рівня забруднення річок та озер [86].

Обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря поступово зменшується (загальний обсяг викидів у 2020 році зменшився на 12% до обсягу викидів у 2016 році і склав 13,2 тис. тонн). Проте за останні 5

років зросло забруднення атмосферного повітря оксидом вуглецю, сульфатами, формальдегідами, аміаком, хлороводнем та домішками важких металів (табл. 2.5).

Таблиця 2.5. Викиди забруднюючих речовин у атмосферне повітря (стаціонарними та пересувними джерелами) у 2016-2020 р. р.

Показники	Роки					Відхилення (+/-)
	2016	2017	2018	2019	2020	
Загальний обсяг викидів, тис. тонн	15,0	14,3	14,6	14,2	13,2	1,8
Викиди в розрахунку на 1 кв. км	174,5	166,3	169,3	152,8	142,3	32,2

Примітка. Складено автором на основі даних управління економіки Хмельницької міської ради

Основний вплив на стан атмосфери міста спричиняє автотранспорт, міські котельні, підприємства, діяльність яких пов'язана з виробництвом продукції із фенол-формальдегідних смол, пластмаси, меблевих лакофарбових виробництв, цехів з виробництва м'ясних та ковбасних виробів, приватних видавництв тощо. Викиди забруднюючих речовин від пересувних джерел в середньому становлять 93 %.

Площа міського полігону побутових відходів – 13,6 га. За роки експлуатації накопичено більш як 4,6 млн. тонн відходів. Постійно здійснюється пошарова засипка ґрунтом твердих побутових відходів. Забезпечується своєчасне вивезення твердих побутових відходів із 227 контейнерних майданчиків (щоденно 17 сміттєвозів вивозить понад 1,5 тис. м³). З 2007 року розпочато сортування та роздільне збирання побутових відходів (встановлено 45 контейнерів для збирання скла та 69 контейнерів для збирання ПЕТ-пляшки) [86].

Таким чином, проведений аналіз показників соціальної безпеки міста довів дві різнопланові тенденції. З одного боку спостерігається зростання рівня доходів населення, скорочення диференціації доходів найбагатших та найбідніших, поліпшення рівня соціального забезпечення, створення умов

для отримання повної загальної освіти, забезпеченість житлом. З іншого боку має місце загострення криміногенної ситуації, диспропорції між попитом і пропозицією на ринку праці, недостатність місць в дошкільних навчальних закладах. Це зумовлює необхідність більш детального кількісного аналізу та ідентифікації рівня соціальної безпеки м. Хмельницького.

2.2. Оцінювання стану соціальної безпеки м. Хмельницького

В сучасних умовах виникає необхідність здійснення соціального оцінювання економічних процесів як на макро-, так і на мезорівнях [24; 51; 85; 95; 107;108]. Особливо важливими для розроблення методичних підходів до діагностики рівня соціальної безпеки є напрацювання науковців.

Проблеми діагностики соціальної безпеки й обґрунтування методології визначення висвітлено у наукових працях А. Сухорукова, котрий визначив необхідність ширшого впровадження методів оптимізації, аналізу й обробки сценаріїв, методів теорії нечітких систем, теоретико-ігрових та інших специфічних методів з'ясування тенденцій і рівня соціальної безпеки з метою формування методології досліджень соціальної безпеки, здатної оперативно реагувати на динаміку завдань наукового пізнання [87]. Аналізом проблем національної безпеки займаються науковці Центру перспективних соціальних досліджень Міністерства соціальної політики України та НАН України, які обґрунтували методичні підходи до аналізу соціальної безпеки й визначили національні інтереси України в соціальній сфері [18; 32].

Доцільність розроблення методичних та практичних засад діагностики соціального розвитку як складової соціального проектування обґрунтована З. Балабаєвою, С. Овчаренко, І. Росколотько, котрі запропонували до критеріїв діагностики віднести такі показники: умови проживання населення, фінансування людського розвитку, рівень забезпечення населення послугами у сфері освіти, охорони здоров'я, соціальне середовище, матеріальний

добробут жителів регіону, стан ринку праці, демографічні й екологічні ситуації [21].

Незважаючи на існуючі методичні підходи до оцінювання рівня соціальної безпеки та її складових, з урахуванням масштабів ризиків і загроз соціальній безпеці, їх регіональних особливостей у процесі трансформаційних змін соціально-економічного розвитку актуальним питанням сьогодення є вдосконалення системи діагностування стану соціальної безпеки з метою оперативного реагування на динаміку змін соціально-економічного розвитку міста.

Методика розрахунку рівня соціальної безпеки України базується на комплексному аналізі індикаторів соціальної безпеки з виявленням потенційно можливих загроз економічній безпеці й застосовується Міністерством економіки України для інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки України в цілому по економіці та за окремими сферами діяльності. Разом із цим доцільно констатувати відсутність єдиної методики щодо оцінювання й діагностики рівня соціальної безпеки, що є вкрай важливим для прийняття управлінських рішень з метою відвернення та мінімізації потенційних загроз на місцевому рівні.

На нашу думку, діагностика рівня соціальної безпеки міста повинна здійснюватися з урахуванням теоретичних основ формування соціальної безпеки й використання різноманітних методів організації самого процесу, в тому числі економіко-математичних та принципів побудови засобів діагностики, відповідно до визначеного алгоритму діагностування.

Алгоритм діагностування соціальної безпеки повинний являти собою сукупність методів діагностування з певною послідовністю для розв'язання конкретних діагностичних задач. У дійсності за допомогою алгоритму визначається показник соціальної безпеки.

Виходячи з вимог до діагностики, головними етапами алгоритму діагностики соціальної безпеки міста є: визначення показників соціальної безпеки, які впливають на її рівень і підлягають діагностиці; визначення

діагностичних параметрів та розроблення методів діагностики; визначення і розроблення засобів для діагностики; розроблення технології діагностики; виявлення чинників, які негативно впливають на інтегральний показник соціальної безпеки. Розрахунок інтегрального показника соціальної безпеки міста передбачає формування множини показників, процедуру визначення характеристичних (оптимальних, порогових та граничних) значень з наступним їх переведенням в бали (табл. 2.6).

Установлення показників соціальної безпеки, їх порогових значень, вагових коефіцієнтів здійснено з урахуванням методів, визначених у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджених наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі від 29.10.2013 р. № 1277, соціопитування респондентів, експертних оцінок стану показників соціальної безпеки, які спроектовані на оцінювання стану соціальної безпеки м. Хмельницького [51].

Відповідно до загальної схеми діагностування соціальної безпеки міста до блоку збору інформації ввійшли 20 показників: частка населення із сукупними витратами, які нижче 75% медіанного рівня сукупних витрат; частка населення із середніми сукупними витратами на одну особу на місяць, які нижче прожиткового мінімуму; відношення середньої зарплати до прожиткового мінімуму; відношення мінімального розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму; відношення індексу номінальних сукупних ресурсів домогосподарств до індексу споживчих цін; рівень безробіття (за методологією МОП); рівень тривалого безробіття у працездатному віці; кількість уперше зареєстрованих випадків захворювань на 100 осіб; наявність житлового фонду в середньому на одну особу; обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я, відсоток до ВВП; обсяг видатків зведеного бюджету на освіту, відсоток до ВВП; охоплення випускників 9-х класів повною середньою освітою; обсяг утворення твердих побутових відходів на 1 жителя міста (табл. 2.6).

Таблиця 2.6. Характеристика значення показників соціальної безпеки та їх вагові коефіцієнти

№ з/п	Показники	Порогове значення показників						Вагові коефіцієнти
		Бали						
		0	1	2	3	4	5	
1	2	3	4	5	6	7	8	10
1	Частка населення із сукупними витратами, які нижче 75% медіанного рівня сукупних витрат (рівень бідності), %	30 і більше	29,9-25	24,9-20	19,9-15	14,9-10	9,9 і менше	0,0483
2	Частка населення із середніми сукупними витратами на одну особу на місяць, які нижче прожиткового мінімуму, %	60 і більше	59,9-50	49,9-40	39,9-30	29,9-20	19,9 і менше	0,0552
3	Відношення середньої зарплати до прожиткового мінімуму, разів	0-2,9	3-5,9	6-8,9	9-11,9	12-14,9	15 і більше	0,0621
4	Відношення мінімального розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму, разів	0,99 і менше	1-1,4	1,5-1,9	2-2,4	2,5-2,9	3 і більше	0,0483
5	Відношення індексу номінальних сукупних ресурсів домогосподарств до індексу споживчих цін, разів	0,9 і менше	1-1,4	1,5-1,9	2-2,9	3-3,9	4 і більше	0,0414
6	Частка витрат на харчування (прод. товари та харчування поза домом) у загальному обсязі споживчих грошових витрат домогосподарств %	70 і більше	69,9-60	59,9-50	49,9-40	39,9-30	29,9 і більше	0,0552
7	Рівень безробіття (за методологією МОП), %	15 і більше	14,9-13	12,9-11	10,9-9	8,9-7	6,9 і менше	0,0483
8	Рівень тривалого безробіття у працездатному віці (відношення чисельності безробітних понад шість місяців до загальної чисельності безробітних), %	50 і більше	49,9-40	39,9-30	29,9-20	19,9-10	9,9 і менше	0,0552
9	Кількість уперше зареєстрованих випадків захворювань на 100 осіб	80 і більше	79-65	64-50	49-35	34-20	19 і менше	0,0552
10	Наявність житлового фонду в середньому на одну особу, м	6 і менше	7-24	25-30	31-35	36-40	40 і більше	0,0621

Продовження табл. 2.6

1	2	3	4	5	6	7	8	9
11	Обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я, відсотків до ВВП,%	1 і менше	1,1-2	2,1-3	3,1-4	4,1-5	5 і більше	0,0414
12	Обсяг видатків зведеного бюджету на освіту, відсотків до ВВП	3 і менше	3,1-5	5,1-7	7,1-9	9,1-10	10,1 і більше	0,0552
13	Охоплення випускників 9-х класів повною середньою освітою, %	90 і менше	91-93	94-96	97-98	99	100	0,0483
14	Валовий продукт у розрахунку на одну особу, грн	5000 і менше	5001-10000	10001-20000	20001-35000	35001-45000	45001-50000	0,0621
15	Індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року), відсотків	111 і більше	110-109	108-107	106-105	105-104	104 і менше	0,0552
16	Співвідношення мінімальної заробітної плати до середньої заробітної плати, %	55 і більше	54,9-50	49,9-45	44,9-40	39,9-35	34,9 і менше	0,0414
17	Загальний коефіцієнт народжуваності (на 1000 наявного населення), од.	5 і менше	5,1-6	6,1-7	7,1-8	8,1-9	9 і більше	0,0483
18	Викиди забруднюючих речовин у атмосферне повітря (стаціонарними та пересувними джерелами) в розрахунку на 1 кв. км, м ³ /1 км ²	250 і більше	225-249	200-224	175-199	150-174	149 і менше	0,0345
19	Обсяг утворення твердих побутових відходів на 1 жителя міста, кг/особу	500 і більше	450-499	400-449	350-399	300-349	299 і менше	0,0414
20	Кількість виявлених злочинів, од.	3500 і більше	3000-3499	2500-2999	2000-2499	1500-1999	1000 і менше	0,0414

Примітка. Складено автором на основі експертного опитування та даних[108]

Визначення порогових значень та вагових коефіцієнтів проводилось шляхом експертного опитування фахівців виконавчого комітету Хмельницької міської ради.

Блок збору інформації включає 20 показників, які впливають на рівень соціальної безпеки: економічні, аналіз демографічної ситуації, охорони здоров'я, що характеризують зайнятість населення, його доходи та витрати населення, споживання продуктів харчування, рівень освіти й виховання, забезпеченість матеріальними благами, екологічну та криміногенну ситуацію в місті. Значення діагностичних параметрів характеризують стан рівня соціальної безпеки в певний момент часу, тому що завдання діагностики включає в себе вимірювання сукупності параметрів діагностики, які несуть інформацію про стан безпеки.

З метою аналізу стану соціальної безпеки наведемо вихідні дані для оцінки та представимо їх у вигляді табл. 2.7

Таблиця 2.7. Вихідні значення показників соціальної безпеки м. Хмельницького

№ з/п	Показники	Роки				
		2016	2017	2018	2019	2020
1	2	4	5	6	7	8
1	Частка населення із сукупними витратами, які нижче 75% медіанного рівня сукупних витрат (рівень бідності), %	5,4	6,8	8,2	7,1	6,9
2	Частка населення із середніми сукупними витратами на одну особу на місяць, які нижче прожиткового мінімуму, %	12,3	17	15,3	14,3	12,9
3	Відношення середньої зарплати до прожиткового мінімуму, разів	2,58	2,91	2,62	2,67	3,37
4	Відношення мінімального розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму, разів	0,76	0,81	0,71	0,69	0,81
5	Відношення індексу номінальних сукупних ресурсів домогосподарств до індексу споживчих цін, разів	1,05	1,03	0,97	1,2	1,1
6	Частка витрат на харчування (прод. товари та харчування поза домом) у загальному обсязі споживчих грошових витрат домогосподарств %	41,5	48,9	58,9	54,5	46,4
7	Рівень безробіття (за методологією МОП), %	6,9	8,7	10,1	9,4	8,9

Продовження табл. 2.7

1	2	4	5	6	7	8
8	Рівень тривалого безробіття у працездатному віці (відношення чисельності безробітних понад шість місяців до загальної чисельності безробітних), %	10,3	14,2	15,1	12,4	10,6
9	Кількість уперше зареєстрованих випадків захворювань на 100 осіб	10	10,6	10	11,3	12,2
10	Наявність житлового фонду в середньому на одну особу, м	19,2	19,4	19,8	20,1	20,4
11	Обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я, відсотків до ВВП, %	7,4	8,9	9,6	11,5	12,6
12	Обсяг видатків зведеного бюджету на освіту, відсотків до ВВП	27,8	25,4	26,9	27,1	30,1
13	Охоплення випускників 9-х класів повною середньою освітою, %	99,7	99,9	99,9	99,9	99,9
14	Валовий продукт у розрахунку на одну особу, грн	17100	19800	28181	37402	41170
15	Індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року), відсотків	100,5	124,9	143,3	112,4	113,7
16	Співвідношення мінімальної заробітної плати до середньої заробітної плати, %	40,20	35,63	39,61	38,80	55,90
17	Загальний коефіцієнт народжуваності (на 1000 наявного населення)	11,1	11,2	10,6	9,9	9
18	Викиди забруднюючих речовин у атмосферне повітря (стаціонарними та пересувними джерелами) в розрахунку на 1 кв. км, м ³ /1 км ²	174,5	166,3	169,3	152,8	142,3
19	Обсяг утворення твердих побутових відходів на 1 жителя міста, кг/особу	328,4	354,3	318,7	306,1	297,5
20	Кількість виявлених злочинів, од.	2968	3512	4227	4987	5044

Примітка. Складено автором на основі даних управління економіки Хмельницької міської ради

Наведені в таблиці дані свідчать про неоднозначну динаміку більшості показників, зокрема це стосується рівня оплати праці та пенсійного забезпечення. Індексу споживчих цін, що засвідчує поступове знецінення номінальних доходів населення міста та зниження якості життя.

Наступним кроком розрахунку рівня соціальної безпеки міста буде переведення фактичних даних табл. 2.7 в бали на основі співставлення

вихідної інформації із пороговими значеннями показників (табл. 2.6) та виставлення балів від 0 до 5. Результати переведення відобразимо в табл. 2.8

Таблиця 2.8. Бальні значення показників соціальної безпеки

№ з/п	Показники	Бальні значення показників по роках				
		2016	2017	2018	2019	2020
1	2	3	4	5	6	7
1	Частка населення із сукупними витратами, які нижче 75% медіанного рівня сукупних витрат (рівень бідності), %	5	5	5	5	5
2	Частка населення із середніми сукупними витратами на одну особу на місяць, які нижче прожиткового мінімуму, %	5	5	5	5	5
3	Відношення середньої зарплати до прожиткового мінімуму, разів	0	0	0	0	1
4	Відношення мінімального розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму, разів	0	0	0	0	0
5	Відношення індексу номінальних сукупних ресурсів домогосподарств до індексу споживчих цін, разів	1	1	1	1	1
6	Частка витрат на харчування (прод. товари та харчування поза домом) у загальному обсязі споживчих грошових витрат домогосподарств %	3	3	2	2	3
7	Рівень безробіття (за методологією МОП), %	5	4	3	3	4
8	Рівень тривалого безробіття у працездатному віці (відношення чисельності безробітних понад шість місяців до загальної чисельності безробітних), %	4	4	4	4	4
9	Кількість уперше зареєстрованих випадків захворювань на 100 осіб	5	5	5	5	5
10	Наявність житлового фонду в середньому на одну особу, м	2	2	2	2	2
11	Обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я, відсотків до ВВП,%	5	5	5	5	5
12	Обсяг видатків зведеного бюджету на освіту, відсотків до ВВП	5	5	5	5	5
13	Охоплення випускників 9-х класів повною середньою освітою, %	5	5	5	5	5
14	Валовий продукт у розрахунку на одну особу, грн	2	2	3	4	5
15	Індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року), відсотків	5	0	0	0	0
16	Співвідношення мінімальної заробітної плати до середньої заробітної плати, %	3	4	4	4	0

Продовження табл. 2.8

1	2	3	4	5	6	7
17	Загальний коефіцієнт народжуваності (на 1000 наявного населення)	5	5	5	5	5
18	Викиди забруднюючих речовин у атмосферне повітря (стаціонарними та пересувними джерелами) в розрахунку на 1 кв. км, м ³ /1 км ²	4	4	4	4	5
19	Обсяг утворення твердих побутових відходів на 1 жителя міста, кг/особу	4	3	4	4	5
20	Кількість виявлених злочинів, од.	1	0	0	0	0

Примітка. Складено автором на основі даних табл. 2.6 та табл. 2.7

Наступним етапом є розрахунок інтегрального індексу соціальної безпеки міста шляхом множення бальних значень показників на вагові коефіцієнти із наступним їх додаванням. Результати обчислення інтегрального індексу соціальної безпеки міста наведено в табл. 2.9

Таблиця 2.9. Розрахунок інтегрального індексу соціальної безпеки м. Хмельницького

№ з/п	Показники	Бальні значення показників по роках					Вагові коефіцієнти
		2016	2017	2018	2019	2020	
1	2	3	4	5	6	7	10
1	Частка населення із сукупними витратами, які нижче 75% медіанного рівня сукупних витрат (рівень бідності), %	0,2414	0,2414	0,2414	0,2414	0,2414	0,0483
2	Частка населення із середніми сукупними витратами на одну особу на місяць, які нижче прожиткового мінімуму, %	0,2759	0,2759	0,2759	0,2759	0,2759	0,0552
3	Відношення середньої зарплати до прожиткового мінімуму, разів	0	0	0	0	0,0621	0,0621
4	Відношення мінімального розміру пенсії за віком до прожиткового мінімуму, разів	0	0	0	0	0	0,0483
5	Відношення індексу номінальних сукупних ресурсів домогосподарств до індексу споживчих цін, разів	0,0414	0,0414	0,0414	0,0414	0,0414	0,0414
6	Частка витрат на харчування (прод. товари та харчування поза домом) у загальному обсязі споживчих грошових витрат домогосподарств %	0,1655	0,1655	0,1103	0,1103	0,1655	0,0552
7	Рівень безробіття (за методологією МОП), %	0,2414	0,1931	0,1448	0,1448	0,1931	0,0483

Продовження табл. 2.9

1	2	3	4	5	6	7	10
8	Рівень тривалого безробіття у працездатному віці (відношення чисельності безробітних понад шість місяців до загальної чисельності безробітних), %	0,2207	0,2207	0,2207	0,2207	0,2207	0,0552
9	Кількість уперше зареєстрованих випадків захворювань на 100 осіб	0,2759	0,2759	0,2759	0,2759	0,2759	0,0552
10	Наявність житлового фонду в середньому на одну особу, м	0,1241	0,1241	0,1241	0,1241	0,1241	0,0621
11	Обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я, відсотків до ВВП, %	0,2069	0,2069	0,2069	0,2069	0,2069	0,0414
12	Обсяг видатків зведеного бюджету на освіту, відсотків до ВВП	0,2759	0,2759	0,2759	0,2759	0,2759	0,0552
13	Охоплення випускників 9-х класів повною середньою освітою, %	0,2414	0,2414	0,2414	0,2414	0,2414	0,0483
14	Валовий продукт у розрахунку на одну особу, грн.	0,1241	0,1241	0,1862	0,2483	0,3103	0,0621
15	Індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року), відсотків	0,2759	0	0	0	0	0,0552
16	Співвідношення мінімальної заробітної плати до середньої заробітної плати, %	0,1241	0,1655	0,1655	0,1655	0	0,0414
17	Загальний коефіцієнт народжуваності (на 1000 наявного населення)	0,2414	0,2414	0,2414	0,2414	0,2414	0,0483
18	Викиди забруднюючих речовин у атмосферне повітря (стаціонарними та пересувними джерелами) в розрахунку на 1 кв. км, м ³ /1 км ²	0,1379	0,1379	0,1379	0,1379	0,1724	0,0345
19	Обсяг утворення твердих побутових відходів на 1 жителя міста, кг/особу	0,1655	0,1241	0,1655	0,1655	0,2069	0,0414
20	Кількість виявлених злочинів, од.	0,0414	0	0	0	0	0,0414
Інтегральний індекс соціальної безпеки міста		3,4207	3,0552	3,0552	3,1172	3,2552	1,00

Примітка. Розраховано автором

Порівняння отриманих фактичних значень з інтервальними значеннями інтегрального індексу можна здійснити за допомогою табл. 2.10. Наведені

дані свідчать, що протягом усього аналізованого періоду рівень соціальної безпеки міста можна ідентифікувати як достатній.

Таблиця 2.10. Інтерпретація інтегрального індексу соціальної безпеки м. Хмельницького

Інтервали значень індексу	Інтерпретація рівня соціальної безпеки
0-1	катастрофічний рівень соціальної безпеки
1,1-2	критичний рівень соціальної безпеки
2,1-3	посередній рівень соціальної безпеки
3,1-4	достатній рівень соціальної безпеки
4,1-5	високий рівень соціальної безпеки

Примітка. Складено автором на основі [108]

Однак протягом його періоду спостерігалось його коливання (рис. 2.7). Розрахунок узагальненого інтегрального показника соціальної безпеки м. Хмельницького виявив тенденцію до його зростання протягом 2019-2020 рр., однак найменше значення він мав у 2017-2018 рр. і склав 3,06, що пов'язано із кризовими явищами в економіці України.

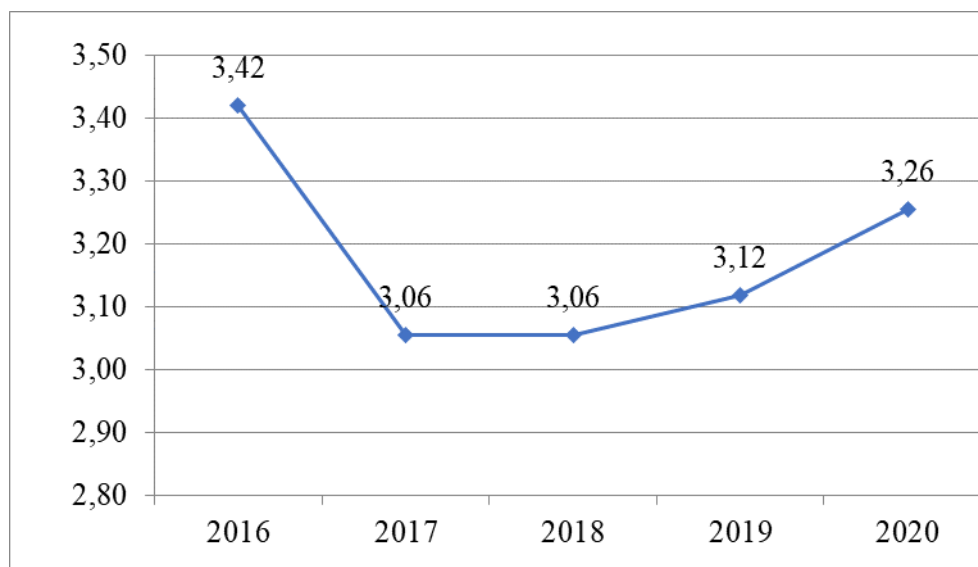

Рисунок 2.7 – Зміна інтегрального індексу соціальної безпеки м. Хмельницького

Примітка. Складено автором на основі власних розрахунків

Необхідно також відзначити, що в цілому індекс соціальної безпеки міста знизився у 2020 р. порівняно із 2016 р. на 0,16 пункти. Встановлено, що

найбільш вагомими індикаторами негативного впливу на соціальну безпеку у 2020 р. є невідповідність середньої зарплати прожитковому мінімуму працездатних осіб; рівень пенсійного забезпечення громадян; співвідношення індексу номінальних сукупних ресурсів домогосподарств до індексу споживчих цін; індекс споживчих цін, криміногенна ситуація в місті тощо.

Таким чином, проведені розрахунки дозволяють встановити не лише загальний рівень соціальної безпеки міста, але й визначити індикатори, які здійснюють позитивний та негативний вплив на рівень соціального розвитку місцевої громади, створюють загрози для її соціально-економічного розвитку в цілому. Це вимагає розробки комплексу організаційно-управлінських заходів, спрямованих а мінімізацію соціальних ризиків та стимулювання позитивних явищ у соціальній сфері міста.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ М. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

3.1. Формування моделі управління соціальною безпекою м. Хмельницького

Формування органами місцевого самоврядування засад соціальної безпеки міста передбачає розроблення ними підходу до аналізу соціально-економічних ризиків, що потребує послідовної реалізації етапів, які обґрунтовують формування ефективного комплексу заходів соціальної безпеки.

Перший етап полягає у визначенні основних, життєво важливих соціальних інтересів міської громади: стратегічних і тактичних цілей для досягнення доволіно обраного ними (а також органами місцевого самоврядування або органами державної влади) стану розвитку міста, що підлягає захисту з позиції соціальної убезпеченості: актуального або запланованого (тобто вибір свого роду «точки відліку»). На цьому етапі доцільно визначити досягнуті і прогностні параметри діяльності органів місцевого самоврядування щодо забезпечення розвитку міста як фіксованого стану його соціально-економічної системи. Подальша оцінка динаміки ризиків та загроз має проводитися відповідно до цього стану.

Другий етап полягає у визначенні аспектів життєдіяльності міської громади, що є найбільш вразливими (найменш захищеними) для міста як узагальненого об'єкта захисту. Для всіх параметрів і напрямів діяльності, визначених на першому етапі, органами місцевого самоврядування має бути встановлений перелік загроз та причин їх можливого виникнення. Третій етап - це оцінка ймовірності прояву (частоти реалізації) кожної із загроз з використанням одного з таких методів (або їх сукупності): емпіричної оцінки

кількості проявів загрози за аналізований період; безпосередньої реєстрації проявів загроз; оцінки частоти прояву.

Четвертий етап полягає в оцінці втрат, очікуваних у результаті реалізації будь-якої із загроз соціальної безпеці міста. Визначені розміри ймовірних втрат певною мірою залежать від рівня надійності методів захисту, що застосовуються в системі соціальної безпеки міста. На цьому етапі доцільно визначити обсяг необхідних бюджетних асигнувань.

П'ятий етап – аналіз та вибір методів захисту з проведенням їх вартісної оцінки та очікуваної ефективності. Вибір сукупності застосовуваних методів захисту (економічних, організаційних, програмних, технічних), кожен з яких можна реалізовувати різними способами (з використанням різних заходів), зумовить досягнення необхідного рівня надійності системи захисту, вони визначатимуть вартість, розміри втрат від можливого прояву загроз, а отже, і ефективність усієї системи соціальної безпеки.

В умовах системної кризи, що охопила сучасну Україну, характеристики зовнішнього середовища змінюються швидко. Органи місцевого самоврядування, на яких пропонується покласти основні повноваження щодо управління розвитком міст, мають застосовувати моделі та інструменти, що забезпечуватимуть своєчасне управління ймовірними ризиками. Очевидно, що ця модель або моделі повинні бути динамічними. Якщо в умовах децентралізації державного управління повноваження щодо гарантування соціальної безпеки міста будуть повністю покладені на органи місцевого самоврядування, вони ризикують стикнутися з відомим правилом, коли обрана стратегія стає оптимальною в п'яти-, десятирічній перспективі і неприйнятною – у більш тривалому горизонті планування. Це завдання є вкрай складним для органів місцевого самоврядування з огляду на наявний у їхньому розпорядженні методологічний інструментарій.

Необхідність оперативної обробки великих обсягів інформації обумовлює перехід від централізованого до децентралізованого

(розподіленого) управління розвитком міста. Для міст як складних соціальних систем більш доцільним видається не централізоване диктування управлінських рішень, спрямованих на захист інтересів окремого суб'єкта, а створення умов для забезпечення реалізації цих інтересів. Органи місцевого самоврядування як безпосередні представники міської громади можуть виконувати цю функцію максимально ефективно, адже вона закладена в їхній природі. Проте інструментарій її реалізації все ж потребує вдосконалення в частині розроблення механізмів стратегічного управління ризиками, зокрема соціального характеру.

Для оперативного і точного реагування на великий спектр можливих загрозливих ситуацій без залучення необґрунтовано високої кількості та обсягів внутрішніх ресурсів міста така система повинна бути розподіленою, децентралізованою. Сучасний інструментарій місцевого самоврядування має включати в себе ряд заходів не лише економічного характеру.

Зокрема, адміністративні заходи мають передбачати з'ясування причин порушень соціальної сфери міста, дотримання принципу особистої відповідальності за будь-які соціально важливі рішення, що приймаються; контроль за застосуванням соціально небезпечних технологій на території міста, ймовірний ризик від яких достатньо великий для соціально-економічної системи міста або окремих її елементів. Інформаційні заходи - своєчасне та повне забезпечення оперативною інформацією громадян та їх представницьких органів, що приймають соціально значущі рішення. Система освіти, сформована в місті, та сучасні інформаційні технології мають створювати можливості для реалізації таких заходів з метою посилення соціальної безпеки міста. Ці заходи у своїй сукупності утворюють інструментарій реалізації індивідуальної для кожного міста моделі управління соціальною безпекою, що обирається його органами місцевого самоврядування.

У теорії безпеки поширеним є наочне представлення методики розв'язання завдання забезпечення соціальної безпеки міст [52]. Особливий

інтерес становить тривимірна графічна візуалізація у вигляді квадрантів безпеки: потенційних загроз, об'єктів та засобів захисту. Квадрант безпеки дозволяє оцінити обмеження, що накладаються потребами й можливостями управлінської системи. Крім того, поверхня, що обмежує потреби безпеки, може мати формалізований опис. Її дослідження є окремим завданням для кожного об'єкта.

Графічно управління соціальною безпекою міста можна подати у вигляді тривимірної моделі (рис.3.1) [35, с. 11-18; 92, с. 32].

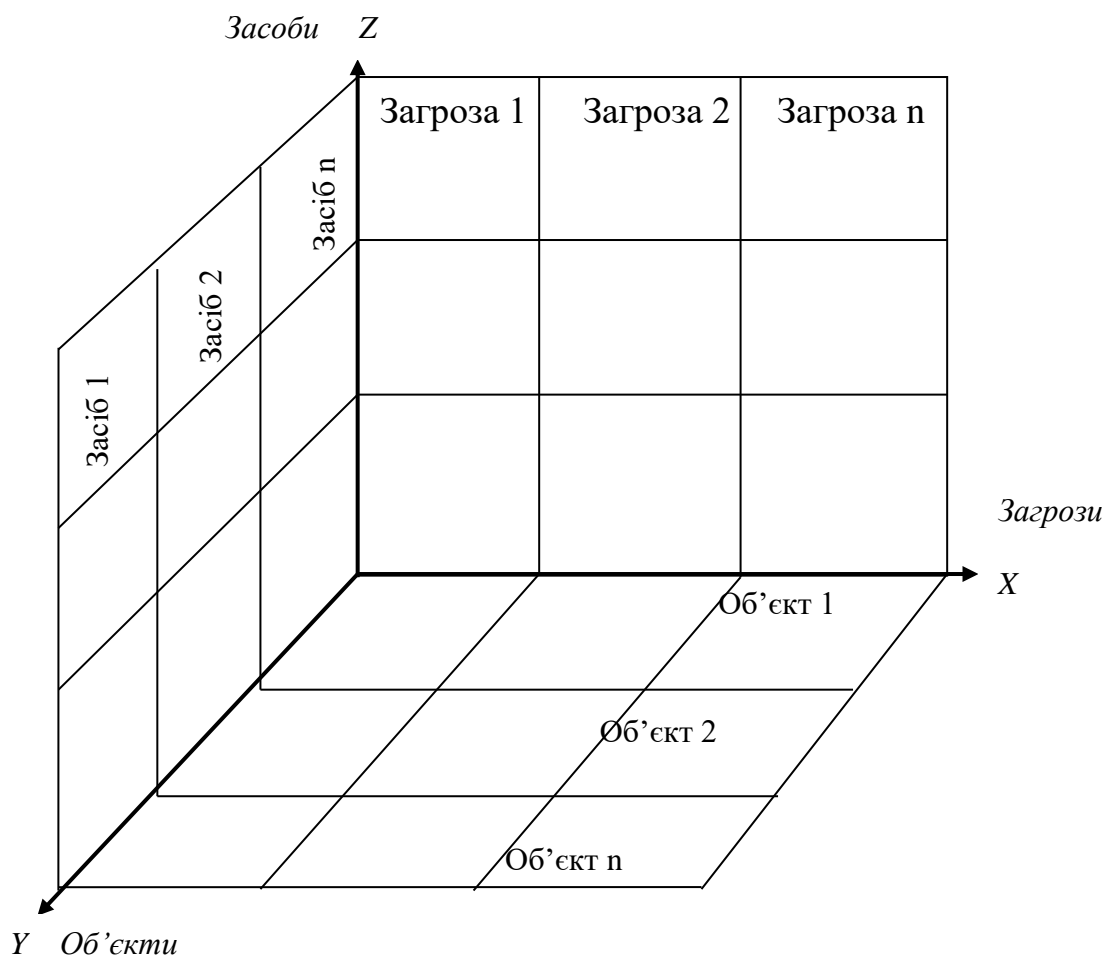

Рисунок 3.1 – Тривимірна модель управління соціальною безпекою міста
Примітка. Запропоновано автором

Розрізи даної моделі за площинами XOY , XOZ і YOZ мають прикладне значення. На основі розрізу площини XOY можна виділити загрози, що є найбільш характерними для соціальної сфери міста, а також найбільш вразливі об'єкти, що підлягають першочерговому захисту та виробленню

відповідних управлінських підходів до їхнього забезпечення. Площина ХОЗ дозволяє оцінити якість системи захисту за наявності того чи іншого виду загрози безпеці об'єкта. Використання площини YOZ дає можливість підібрати конкретні засоби захисту відповідно до характеру об'єкта, що потребує захисту.

Розглянемо принцип аналізу загроз соціальній безпеці м. Хмельницького. Об'єктами, що потребують захисту, візьмемо складові соціальної безпеки міста, які було проаналізовано вище: соціально-демографічна (рівень доходів, зайнятість населення, народжуваність, охорона здоров'я, забезпеченість житлом), гуманітарна (доступ до освітніх послуг); природно-екологічна та соціальна стабільність (криміногенна ситуація в місті) (табл. 3.1).

Основними загрозами в контексті нашого дослідження є: несприятливі умови життя в місті, сформовані дією політичних, демографічних, соціально-економічних; невисока якість життя та бідність громадян, обумовлені нерозвиненістю ринку праці, браком житла, роботи, низькими доходами, високими цінами споживчого кошику та медико-санітарного захисту тощо; негативна динаміка людського розвитку, що включає зниження рівня здоров'я та добробуту, зростання кількості кримінальних злочинів.

Основні засоби попередження, уникнення та нейтралізації наведених загроз: формування Хмельницькою міською радою на основі проведеного моніторингу та аналізу показників соціальної безпеки міста відповідних програм місцевого розвитку; формування їх тісних кооперативних зв'язків з підприємствами; активізація сил населення щодо підвищення власної залученості до громадського життя, сприяння прискоренню процесів соціалізації; організація формування джерел державної та зовнішньої цільової допомоги на розвиток містоутворювальних підприємств, що визначають рівень соціальної безпеки міста.

Таким чином, для кожного об'єкта, що потребує захисту, можна виявити припустиме поєднання ймовірних загроз, засобів і методів захисту

на рівні міста. У цілому куб безпеки може мати будь-яку розмірність.

Таблиця 3.1. Розгортка куба складових соціальної безпеки м. Хмельницького

Розріз куба безпеки в площині XOY - «об'єкти захисту, загрози безпеці»				
Загрози Об'єкти	Несприятливі умови життя в місті	Низька якість життя громадян	Бідність населення	Негативна динаміка людського розвитку
Соціально-демографічна	+	-	+	-
Природно-екологічна сфера	+	+	-	-
Гуманітарна	+	+	+	+
Соціальна стабільність	+	+		+
Розріз куба безпеки в площині XOZ - «засоби захисту, загрози безпеці»				
Загрози Засоби	Несприятливі умови життя в місті	Низька якість життя громадян	Бідність населення	Негативна динаміка людського розвитку
Місцеві програми розвитку	+	+	-	+
Кооперація ОМС з підприємствами	+	+	+	+
Активізація ОМС дій населення	+	+	+	+
Державна та зовнішня допомога	+	+	+	-
Розріз куба безпеки в площині YOZ - «об'єкти захисту, засоби захисту»				
Засоби Об'єкти	Місцеві програми розвитку	Кооперація ОМС з підприємствами	Активізація ОМС дій населення	Державна та зовнішня допомога
Соціально-демографічна	+	+	-	+
Природно-екологічна сфера	+	-	+	+
Гуманітарна	+	+	+	+
Соціальна стабільність	+	+	+	+

Примітка. Складено автором

Усі зазначені показники визначаються здебільшого кількістю їх класифікаційних ознак. Оскільки тривимірна модель є простою в сприйнятті й застосуванні, вона може передбачати певні модифікації. Зокрема, замість об'єктів захисту можна досліджувати суб'єкти його забезпечення.

У контексті завдань забезпечення соціальної безпеки м. Хмельницького приймаємо, що основним суб'єктом формування системи соціальної безпеки міста є Хмельницька міська рада. Проте з точки зору інституційного підходу як суб'єкти соціальної безпеки міста можна розглядати також соціальні служби, підприємства, організації та інші інститути соціального впливу.

Повертаючись до проблеми визначення розмірності, то розмірність куба не впливає на аналіз площинних (двовимірних) розрізів. Тому можна запропонувати відповідний методологічний підхід, який дозволить обґрунтовувати результати аналізу розрізів куба безпеки. Характеризуючи обраний розріз, слід мати на увазі, що його елементи відрізняються великим різноманіттям як за цілями свого призначення, так і за набором характеристик. Тобто це завдання аналізу масиву багатовимірних даних, кожен елемент множини можна розглядати як систему з великою кількістю внутрішніх характеристик. Тому для їх опису потрібна така модель даних, яка дозволила б урахувати цю багатовимірність та не була б при цьому дуже складною.

Управління соціальною безпекою м. Хмельницького можна звести до аналізу його внутрішнього середовища та потенційних можливостей (з використанням моделі «куб безпеки»), з виробленням системи заходів прогнозування та уникнення загроз соціальній безпеці. При цьому відправною точкою реалізації цього завдання є усвідомлення того, що соціальна безпека міста є таким станом його розвитку, якому характерна позитивна сталість соціально-економічних процесів і в якому сформовано інструментарій виявлення потенційних загроз соціальній безпеці та протидії їм.

Належне управління розвитком м. Хмельницького може бути

організовано лише тоді, коли способи вивчення та управління ризиками й потенційними загрозами стануть багатофункціональними. Відповідний підхід повинен мати атрибути необхідної і достатньої багатоваріантності. Це означає, що успішно впоратися з різноманітністю об'єкта управління – соціальної сфери міста – може тільки керуюча система (зокрема місцева рада), яка сама володіє достатнім інструментарієм – методами пізнання і впливу на об'єкт управління.

3.2. Концептуальні засади підвищення рівня соціальної безпеки м. Хмельницького

Реалізація соціальної безпеки визначає необхідність формування нових раціональних стандартів життя. У зв'язку із цим на всіх етапах як формування, так і реалізації безпекоорієнтованої соціальної політики особливе значення має створення й удосконалення системи соціальних стандартів, які являють соціальні й фінансові норми та нормативи, відповідно до яких визначається структура й обсяг бюджетних витрат. Ці стандарти має бути закладено в напрями змін регіональної політики, передбачені Стратегією економічного розвитку держави.

Формування соціальної безпеки міста як складової економічної безпеки держави в сучасних умовах має ряд особливостей планування та організації: економічного забезпечення національних і територіальних інтересів громадян; подолання загроз суб'єктивно-функціонального порядку, обумовлених прорахунками регулювання; посилення загроз впливу інтеграційних та глобалізаційних процесів, що вимагає розроблення відповідних заходів стабілізації на місцевому рівні.

Тому постає питання про визначення заходів, методів і механізмів, які дозволили б ефективно попереджувати потенційні та нейтралізувати наявні загрози й ризики національним інтересам, що є наслідками недостатньої

ефективності впровадження державної соціальної політики.

Одним із найважливіших критеріїв соціальної безпеки є дотримання балансу життєво важливих інтересів особи, групи, суспільства, держави, їх взаємна відповідальність у її забезпеченні. Погоджуємося з думкою багатьох вітчизняних експертів та фахівців про те, що стан системи соціальної безпеки в Україні повинен охоплювати показники збереження життєво необхідних соціальних складових функціонування суспільства і держави, а також передбачати можливість здійснення індикативного регулювання соціальних процесів. На нашу думку, механізм розроблення й дослідження системи таких показників та індикаторів повинен сприяти виявленню й оцінюванню ступеня та міри соціальних загроз у системі пріоритетів економічного розвитку держави, що дозволить виявити найбільш небезпечні процеси і деформаційні тенденції у процесі соціально-економічного розвитку.

Складність процесів формування та реалізації системи забезпечення соціальної безпеки потребують високої сумісності й скоординованої діяльності всіх її елементів, своєчасного та ефективного управління, побудованого на системному, процесоорієнтованому підході.

Нами сформовано послідовність забезпечення формування соціальної безпеки міста, використання якої дозволить вчасно виявити та мінімізувати вплив потенційних загроз на місцевому рівні (рис. 3.2).

Перший етап формування соціальної безпеки передбачає виявлення кризових явищ та встановлених залежностей на основі визначених змін у соціально-економічному розвитку міста шляхом діагностування стану соціальної безпеки. Процес полягає у системному оцінюванні результативності соціально-економічного розвитку; виявленні ризиків і загроз; отриманні вичерпної інформації про стан соціальної безпеки міста. Для цього використовуються такі методи, як експертне соціологічне опитування з метою виявлення потенційних загроз; моніторинг, який являє собою інформаційно-аналітичну систему спостережень за динамікою показників соціально-економічної безпеки та внаслідок серйозних

диспропорцій і суперечностей, нестачі фінансових ресурсів у державі має особливе значення у системі діагностування; метод порівнянь, котрий дозволяє схарактеризувати одне явище через інше, оцінити ефективність формування соціальної політики та визначити відхилення соціальних індикаторів від порогових значень, установити їхні причини; економіко-математичні методи, що дозволяють розв'язати завдання економічного оцінювання досліджуваного об'єкта на основі теорії ймовірності й математичної статистики. Таким чином, на 1-му етапі процесу формування соціальної безпеки ми виявляємо кризові явища на основі проведеного соціального моніторингу.

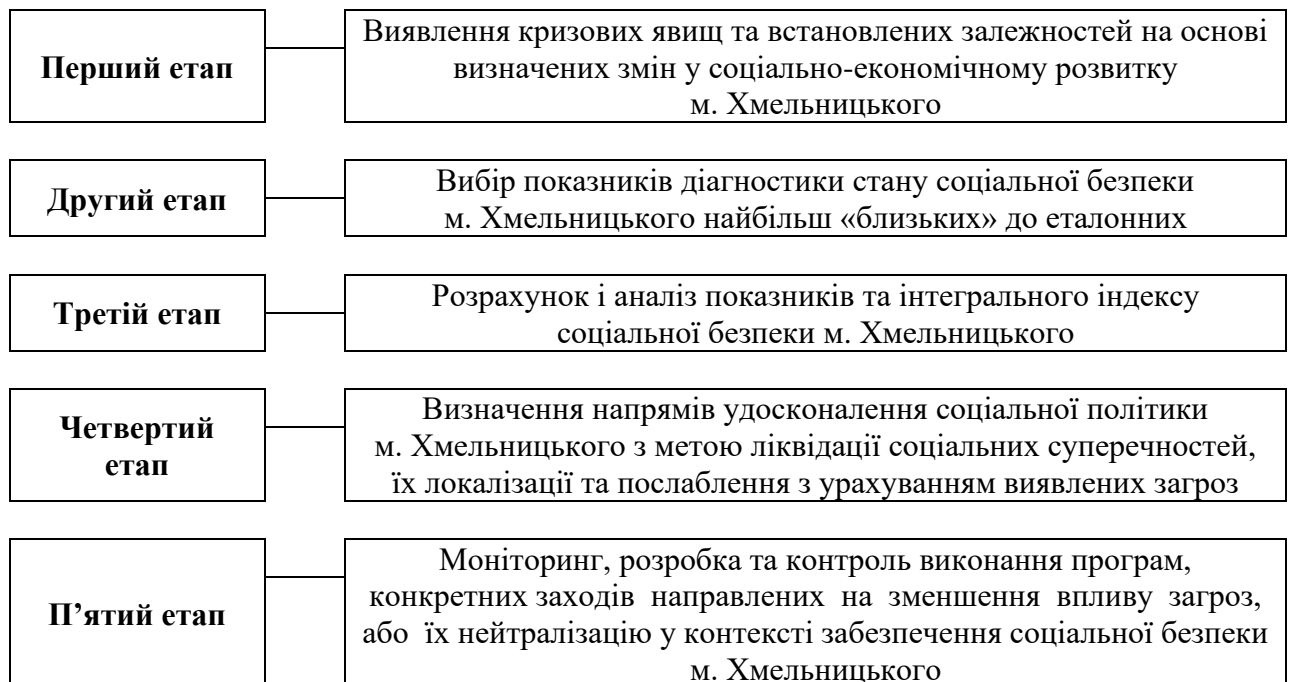

Рисунок 3.2 – Послідовність заходів щодо забезпечення соціальної безпеки м. Хмельницького

Примітка. Сформовано автором

Другий етап передбачає вибір показників діагностики стану соціальної безпеки міста. З урахуванням даних соціального моніторингу сформовано множину індикаторів діагностики соціальної безпеки, що характеризують зайнятість населення, доходи та витрати населення, споживання продуктів харчування, рівень освіти й виховання, забезпеченість матеріальними благами, антисупільні прояви, стан довкілля.

Наступний, четвертий етап, формування соціальної безпеки міста включає розрахунок і аналіз індикаторів та інтегрального показника соціальної безпеки. Відповідно до запропонованого методичного підходу до діагностування стану соціальної безпеки міста, після формування множини індикаторів здійснено процедуру визначення характеристичних (оптимальних, порогових та граничних) значень з наступною нормалізацією індикаторів соціальної безпеки.

Установлення інтегрального показника, аналіз його динаміки та складових соціальних індикаторів слугує інформаційною базою для визначення напрямів удосконалення соціальної політики міста. У зв'язку із цим наступним етапом процесу забезпечення соціальної безпеки регіону є моніторинг, розроблення та контроль виконання програмного забезпечення, тобто здійснюється оцінювання вжитих заходів щодо забезпечення соціальної безпеки [101].

На основі аналізу соціально-економічних процесів у контексті економічного розвитку держави, здійсненого у другому розділі роботи, нами визначено проблеми забезпечення соціальної безпеки міста, які набувають особливої гостроти через існування таких причин:

- низький рівень та якість життя населення міста, недостатність доходів для повноцінного харчування, відпочинку, якісного медичного обслуговування;
- несприятливі житлово-побутові умови;
- значний рівень інфляції, внаслідок чого знецінюються грошові доходи населення;
- критичний рівень пенсійного забезпечення громадян (мінімальна пенсія менша за прожитковий мінімум доходів громадян);
- вище за середній рівень безробіття по місту.

Доведено, що одним із перспективних напрямів забезпечення соціальної безпеки є ефективне застосування заходів регіональної соціальної політики, яке стає вагомим інструментом просторового регулювання

соціально-економічного розвитку, особливо в соціальній, екологічній сферах, де дія ринкових важелів є обмеженою [96]. У зв'язку із цим саме механізми регіональної політики як важливого елемента загальнонаціональної стратегії дозволяють активізувати внутрішні потенціали регіонів для соціально-економічного зростання територій і держави в цілому.

Відповідно до проведеного аналізу індикаторів соціальної безпеки та аналізу суб'єктивної оцінки захищеності населення м. Хмельницького від загроз було встановлено, що необхідною умовою забезпечення високого рівня соціальної безпеки міста є здійснення обґрунтованої регіональної соціальної політики, основними напрямками якої є політика соціального захисту, політика зайнятості, освітня, політика охорони здоров'я та житлова (рис. 3.3). Невідповідність соціальних показників пороговим значенням визначила необхідність аналізу заходів щодо поліпшення ситуації у зазначених сферах соціальної політики.

Виконаний аналіз дозволив нам сформулювати перелік пріоритетів у сфері формування соціальної безпеки м. Хмельницького. Так, з метою підвищення соціального захисту населення необхідно здійснювати такі заходи:

- забезпечити максимальну інтеграцію осіб з обмеженими можливостями у суспільство;
- своєчасно та в належному обсязі надавати соціальну допомогу особам, які її потребують;
- надавати пільги, передбачені чинним законодавством;
- забезпечувати соціальний захист безпритульних осіб та адаптацію осіб, звільнених з місць позбавлення волі.

Пріоритетні напрями забезпечення соціальної безпеки м. Хмельницького

Зростання добробуту населення, забезпечення громадян якісними та доступними соціальними послугами

Заходи

Соціальний захист населення

- забезпечити максимальну інтеграцію осіб з обмеженими можливостями у суспільство;
- своєчасно та в належному обсязі надавати соціальну допомогу особам, які її потребують;
- надавати пільги, передбачені чинним законодавством;
- забезпечувати соціальний захист безпритульних осіб та адаптацію осіб, звільнених з місць позбавлення волі.

Пенсійне забезпечення

- своєчасне фінансування виплати пенсій;
- забезпечення оперативності перерахунку пенсій та проведення пояснювальної роботи серед її отримувачів;
- підвищення платіжної дисципліни платників єдиного внеску та цільове використання пенсійних коштів;
- активізація роботи з роботодавцями щодо легалізації заробітної плати.

Житлова політика

- сприяння молодіжному житловому кредитуванню;
- контроль за діяльністю забудовників;
- зростання рівня житлового забезпечення осіб, що знаходяться на черзі;
- поліпшення житлових умов осіб, які потребують цього в першу чергу (багатодітні сім'ї, особи з соціально незахищених верств населення, як проживають у аварійних приміщеннях)
- проведення капітального ремонту житлових приміщень за рахунок коштів місцевого бюджету.

Охорона здоров'я

- забезпечення рівного та справедливого доступу всіх членів суспільства до необхідних медичних послуг;
- поліпшення стану здоров'я громадян;
- підвищення рівня задоволеності населення міста якістю надання медичної допомоги;
- підвищення якості та доступності медичної допомоги на всіх рівнях, насамперед первинної медико-санітарної.

Підтримка сім'ї, дітей та молоді

- забезпечення соціальної підтримки багатодітних сімей і дітей з багатодітних сімей;
- здійснення заходів щодо стимулювання народжуваності в місті;
- здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї та протидії торгівлі людьми;
- підвищення якості й доступності послуг з оздоровлення та відпочинку;
- забезпечення дієвого контролю за підготовкою і проведенням оздоровлення та відпочинку дітей;
- пропаганда та формування здорового способу життя; утвердження патріотизму, духовності, моральності та формування загальнолюдських цінностей у молодіжному середовищі;
- створення сприятливого середовища для забезпечення зайнятості молоді;
- утвердження гендерної рівності в українському суспільстві.

Зайнятість населення

- підвищення рівня зайнятості населення та посилення мотивації до легальної зайнятості;
- стимулювання створення нових робочих місць;
- підвищення якісних критеріїв професійної компетенції, спрямування системи професійної підготовки кадрів на забезпечення відповідності рівня конкурентоспроможності робочої сили вимогам інвестиційного та інноваційного розвитку економіки;
- спрямування зайнятості соціально вразливих категорій населення і в першу чергу молоді та осіб з інвалідністю;
- регулювання внутрішньої трудової міграції.

Освітня політика

- підвищення рівня охоплення дітей дошкільною освітою та поліпшення її якості, забезпечення обов'язкової дошкільної освіти для дітей старшого шкільного віку;
- підвищення якості загальної середньої освіти; сприяння освіті осіб з особливими потребами та впровадження інклюзивного навчання;
- сприяння освіті представників національних меншин;
- підвищення рівня охоплення позашкільною освітою дітей шкільного віку та поліпшення її якості;
- приведення якості професійно-технічної освіти відповідно до потреб економіки; забезпечення оптимального рівня якості вищої освіти згідно з європейськими стандартами.

Підвищення рівня життя населення м. Хмельницького на основі зростання його доходів, підвищення рівня зайнятості, стабільності соціального захисту громадян

Рисунок 3.3 – Пріоритетні напрями забезпечення соціальної безпеки м. Хмельницького

Примітка. Складено автором

Реалізація зазначених завдань має передбачати досягнення таких кількісних критеріїв: надання пільг згідно із законодавством України близько 24 тис. осіб із числа окремих категорій громадян, які перебувають на обліку в Єдиному державному автоматизованому реєстрі осіб, котрі мають право на пільги; стовідсоткове охоплення громадян похилого віку та інвалідів соціальними послугами територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг); продовження успішної роботи Хмельницького міського центру соціальної підтримки та адаптації й надання різних видів послуг більше ніж 15 тис. осіб.

Зростання добробуту населення м. Хмельницького шляхом поліпшення пенсійного забезпечення передбачає:

- своєчасне фінансування виплати пенсій;
 - забезпечення оперативності перерахунку пенсій та проведення пояснювальної роботи серед її отримувачів;
 - підвищення платіжної дисципліни платників єдиного внеску та цільове використання пенсійних коштів;
 - активізація роботи з роботодавцями щодо легалізації заробітної плати.
- У зв'язку із цим основними завданнями визначено:
- зростання обсягів надходження власних коштів шляхом збільшення фонду оплати праці, на який нараховується єдиний внесок;
 - здійснення заходів щодо легалізації заробітної плати та зайнятості населення;
 - забезпечення оплати праці кожного найманого працівника залежно від його трудового внеску та не менше за встановлений законодавством мінімальний рівень оплати праці;
 - забезпечення своєчасної сплати страхових внесків та погашення існуючої заборгованості до Пенсійного фонду.

У контексті підвищення соціальних стандартів особливої актуальності набуває підтримка сім'ї, дітей та молоді в місті. Тому основними завданнями нами визначено:

- забезпечення соціальної підтримки багатодітних сімей і дітей з багатодітних сімей;
- здійснення заходів щодо стимулювання народжуваності в місті;
- здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї та протидії торгівлі людьми;
- підвищення якості й доступності послуг з оздоровлення та відпочинку;
- забезпечення дієвого контролю за підготовкою і проведенням оздоровлення та відпочинку дітей;
- пропаганда та формування здорового способу життя; утвердження патріотизму, духовності, моральності та формування загальнолюдських цінностей у молодіжному середовищі;
- створення сприятливого середовища для забезпечення зайнятості молоді;
- утвердження гендерної рівності в українському суспільстві.

До основних завдань стосовно поліпшення політики охорони здоров'я м. Хмельницького віднесемо:

- забезпечення рівного та справедливого доступу всіх членів суспільства до необхідних медичних послуг;
- поліпшення стану здоров'я громадян;
- підвищення рівня задоволеності населення міста якістю надання медичної допомоги;
- підвищення якості та доступності медичної допомоги на всіх рівнях, насамперед первинної медико-санітарної.

Кількісними критеріями, що свідчатимуть про реалізацію цілей, встановлено:

- забезпечення диспансерним доглядом 92% вагітних;
- підвищення рівня народжуваності до 10,0 на 1000 населення;
- збільшення показника умовного здоров'я (питомої ваги осіб, визнаних умовно здоровими в загальній кількості населення) до 33%;

- підвищення частки лікарів загальної практики у загальній чисельності лікарів до 8 - 10%;

- доведення показника охоплення щепленнями цільових груп населення проти керованих інфекційних захворювань до 95%

В освітній політиці основними завданнями нами визначено:

- підвищення рівня охоплення дітей дошкільною освітою та поліпшення її якості, забезпечення обов'язкової дошкільної освіти для дітей старшого шкільного віку;

- підвищення якості загальної середньої освіти; сприяння освіті осіб з особливими потребами та впровадження інклюзивного навчання;

- сприяння освіті представників національних меншин;

- підвищення рівня охоплення позашкільною освітою дітей шкільного віку та поліпшення її якості;

- приведення якості професійно-технічної освіти відповідно до потреб економіки; забезпечення оптимального рівня якості вищої освіти згідно з європейськими стандартами.

Кількісними критеріями реалізації зазначених цілей слугуватимуть:

- збільшення показника охоплення дітей різними формами дошкільної освіти - до 90%;

- збільшення показника охоплення позашкільною освітою дітей шкільного віку - до 34%;

- збільшення показника охоплення випускників шкіл вищою освітою - до 60%;

- чистий показник охоплення початковою освітою дітей 6 - 9 років, а також чистий показник охоплення повною загальною середньою освітою становитиме 99,9%.

Житлова політика спрямована на забезпечення населення житлом, створення безпечних умов проживання, створення системи ефективного управління житлом та підприємствами житлово-комунального господарства; розвиток конкурентного середовища на ринку житлово-комунальних послуг.

З метою поліпшення житлової політики в м. Хмельницькому та підвищення рівня забезпеченості населення житлом нами визначено такі цілі:

- сприяння молодіжному житловому кредитуванню;
- контроль за діяльністю забудовників;
- зростання рівня житлового забезпечення осіб, що знаходяться на черзі;
- поліпшення житлових умов осіб, які потребують цього в першу чергу (багатодітні сім'ї, особи з соціально незахищених верств населення, як проживають у аварійних приміщеннях)
- проведення капітального ремонту житлових приміщень за рахунок коштів місцевого бюджету.

До основних напрямів політики зайнятості м. Хмельницького належать:

- підвищення рівня зайнятості населення та посилення мотивацій до легальної зайнятості;
- стимулювання створення нових робочих місць;
- підвищення якісних критеріїв професійної компетенції, спрямування системи професійної підготовки кадрів на забезпечення відповідності рівня конкурентоспроможності робочої сили вимогам інвестиційного та інноваційного розвитку економіки;
- спрямування зайнятості соціально вразливих категорій населення і в першу чергу молоді та осіб з інвалідністю;
- регулювання внутрішньої трудової міграції.

Кількісними критеріями для оцінювання ефективності реалізації поставлених завдань слугуватиме:

- збільшення обсягів працевлаштування за сприяння служби зайнятості;
- забезпечення професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації для 10 тис. безробітних;
- активізація розвитку підприємницької ініціативи шляхом збільшення чисельності осіб, які отримують допомогу по безробіттю одноразово для

організації підприємницької діяльності;

- підвищення рівня охоплених активними заходами сприяння зайнятості.

Одночасно поліпшення ситуації щодо забезпечення соціальної безпеки можливе за умови фінансування перелічених заходів та економічного зростання міста. Тому поряд із реформуванням соціальної політики в контексті забезпечення соціальної безпеки в ринкових умовах виникає необхідність в активності суспільства щодо зменшення загроз. Неспроможність держави одноосібно своєчасно реагувати на загострення існуючих загроз та появу нових потребує узгодженої процедури соціального партнерства, під яким розуміють цивілізовану форму суспільних відносин у соціально-трудовій сфері, що забезпечує узгодження і захист інтересів працівників, роботодавців, органів державної влади, місцевого самоврядування шляхом укладення договорів і прагнення досягнення консенсусу щодо найважливіших напрямів соціально-економічного розвитку [77].

Перспективні напрями вдосконалення соціального захисту на місцевому рівні полягають у розвитку соціального діалогу з приватними і публічними інституціями з метою забезпечення найбільш повного представництва існуючих груп інтересів на всіх рівнях системи державної регіональної політики з метою забезпечення соціальної безпеки. Такий діалог сприятиме посиленню взаємної відповідальності всіх учасників суспільного життя, створюючи умови для подальшого стабільного розвитку суспільства, заснованого на врахуванні якнайширшого кола соціальних інтересів.

Соціальній відповідальності притаманні такі риси: вона є засобом гарантування та охорони суспільних відносин; встановлюється певними суб'єктами й гарантується певними засобами; є засобом гарантування прав людини та суспільних інтересів; є елементом надбудови суспільства, що залежить від рівня розвитку економічних, політичних і суспільних відносин; має динамічний характер, тобто розвивається та трансформується разом із

суспільними відносинами; регламентується певним різновидом соціальних норм; має функціональну спрямованість.

У контексті забезпечення соціальної безпеки соціальна відповідальність бізнесу розглядається на трьох основних рівнях:

1. Дотримання законних зобов'язань перед державою і суспільством (офіційне оформлення з легальною виплатою заробітної плати працівнику, сплата податків, охорона здоров'я і безпека праці, права працівників, права споживачів, екологічні норми) та галузевих стандартів.

2. Мінімізація або усунення негативного впливу бізнесу на суспільство й управління ризиками (порушення прав людини, забруднення навколишнього середовища).

3. Посилення позитивного впливу бізнесу на суспільство і створення цінностей через інновації, інвестиції та партнерство, спрямовані на соціальний та екологічний добробут (створення робочих місць, соціальний та економічний розвиток, соціальний захист, вирішення конфліктів).

Одним із найбільш важливих аргументів на користь необхідності впровадження соціальної відповідальності у практику діяльності підприємства є те, що соціальна відповідальність традиційно визначається як активний чинник підвищення конкурентоспроможності підприємства та водночас як ефективна стратегія зростання добробуту населення й досягнення збалансованого розвитку.

Посилення необхідності застосування соціальної відповідальності держави за стан соціальної безпеки потребує визначення механізму її запровадження. Соціальна відповідальність держави буде спрацьовувати за умови розвитку демократичних засад державного управління, при становленні партнерських відносин між гілками влади та підвищенні рівня довіри до влади.

Для становлення й запровадження соціальної відповідальності в Україні на місцевому рівні необхідно внести зміни до законодавчого забезпечення, зокрема законів України «Про місцеве самоврядування», «Про

місцеві державні адміністрації» щодо конкретизації компетенції, повноважень, обов'язків та відповідальності місцевих органів влади й місцевого самоврядування щодо забезпечення людського та соціального розвитку; удосконалити систему підвищення кваліфікації держслужбовців, забезпечити її спрямованість на першочерговість досягнення соціальних цілей при формуванні й реалізації регіональної політики. Отже, соціальна відповідальність - це суттєва і невід'ємна складова забезпечення соціальної безпеки.

Таким чином, метою забезпечення соціальної безпеки регіону є створення передумов підвищення стандартів життя, відповідно до чого пріоритетними напрямками поряд із забезпеченням сталого економічного розвитку, розвитком базових секторів і галузей виробництва, створенням сприятливих умов господарювання та розвитком і модернізацією інфраструктури визначено: забезпечення охорони здоров'я, освіти, соціальної підтримки, зайнятості та пенсійного забезпечення. Отже, з метою забезпечення соціальної безпеки актуальним є запровадження сучасних практик взаємодії держави, бізнесу і суспільства, які дозволили б посилити взаємну відповідальність усіх учасників суспільного життя, створити умови для подальшого стабільного розвитку суспільства, заснованого на врахуванні якнайширшого кола соціальних інтересів.

ВИСНОВКИ

У роботі наведено проведено теоретичне обґрунтування та практичне вирішення наукового завдання – формування соціальної безпеки регіону в системі пріоритетів економічного розвитку держави. Основні висновки та пропозиції дослідження зводяться до наступного:

1. На підставі теоретичних обґрунтувань і системно-структурного аналізу розкрито зміст поняття «соціальна безпека». Запропоновано підхід до тлумачення дефініції «соціальна безпека регіону», відповідно до якого соціальна безпека регіону розглядається як складова економічної безпеки, що гарантує поліпшення якості життя та задоволення потреб людини й захищеність її від внутрішніх і зовнішніх загроз соціальним інтересам шляхом здійснення виваженої соціальної політики на основі корпоративної соціальної відповідальності.

2. Виявлено ризики та загрози соціальній безпеці, розкрито зв'язок між появою соціальних ризиків і зміною соціально-економічних відносин, що загострюються в період фінансово-економічних криз, зокрема ризики безробіття; бідності; безпритульності; ризики з невивплати та заборгованості по заробітній платі, пенсіях; зубожіння населення; руйнування соціальних цінностей; тінізація відносин у всіх сферах економіки; корупція; антисуспільні явища тощо. Обґрунтовано, що виявленню та оцінюванню ступеня і міри соціальних загроз у системі пріоритетів економічного розвитку сприятиме розроблення й дослідження системи показників та індикаторів, що характеризують збереження життєво важливих соціальних складових функціонування суспільства.

3. Діагностика показників соціальної безпеки засвідчила дві різнопланові тенденції. З одного боку спостерігається зростання рівня доходів населення, скорочення диференціації доходів найбагатших та найбідніших, поліпшення рівня соціального забезпечення, створення умов для отримання повної загальної освіти, забезпеченість житлом. З іншого боку

має місце загострення криміногенної ситуації, диспропорції між попитом і пропозицією на ринку праці, недостатність місць в дошкільних навчальних закладах, скорочення населення внаслідок міграції та природного руху. Це зумовлює необхідність більш детального кількісного аналізу та ідентифікації рівня соціальної безпеки м. Хмельницького.

4. Розрахунок інтегрального індексу соціальної безпеки м. Хмельницького довів, що в цілому індекс соціальної безпеки міста знизився у 2020 р. порівняно із 2016 р. на 0,16 пункти. Встановлено, що найбільш вагомими показниками негативного впливу на соціальну безпеку у 2020 р. є невідповідність середньої зарплати прожитковому мінімуму працездатних осіб; рівень пенсійного забезпечення громадян; співвідношення індексу номінальних сукупних ресурсів домогосподарств до індексу споживчих цін; індекс споживчих цін, криміногенна ситуація тощо. Такі розрахунки дозволили встановити не лише загальний рівень соціальної безпеки міста, але й визначити показники, які здійснюють позитивний та негативний вплив на рівень соціального розвитку місцевої громади, створюють загрози для її соціально-економічного розвитку в цілому. Це вимагає розробки комплексу організаційно-управлінських заходів, спрямованих на мінімізацію соціальних ризиків та стимулювання позитивних явищ у соціальній сфері міста.

5. Розроблено модель управління соціальною безпекою міста за допомогою тривимірної графічної візуалізації у вигляді квадрантів безпеки: потенційних загроз, об'єктів та засобів захисту. Визначені квадранти безпеки дозволяють оцінити обмеження, що накладаються потребами й можливостями управлінської системи. Запропоновано використання матричного підходу для визначення інструментів підвищення рівня соціальної безпеки міста та ідентифікації загроз, які притаманні окремим об'єктам соціальної безпеки.

6. Запропоновано концептуальні засади формування соціальної безпеки м. Хмельницького, використання яких сприятиме підвищенню її рівня. Для

забезпечення формування соціальної безпеки міста акцентовано увагу на необхідності інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень, що повинно базуватися на діагностуванні й оцінюванні стану соціальної безпеки з урахуванням об'єктивних та суб'єктивних показників, соціально-економічних процесів, самопочуття населення регіону, тенденцій у соціальному розвитку й існуючих загроз. Обґрунтовано доцільність розроблення механізму взаємодії держави, бізнесу і суспільства, котрий сприятиме посиленню їх взаємної відповідальності щодо забезпечення соціальної безпеки, створюючи умови для подальшого стійкого соціально-економічного розвитку міста.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алистаева А. В. Социальные инвестиции группы интегрированных предприятий в развитие местного сообщества. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Сер. : Економічні науки.* 2013. Вип. 25. С. 27-33.
2. Амосов С.О. Проблеми розвитку соціально-відповідального бізнесу. *Державне регулювання соціального підприємництва та соціально відповідального бізнесу: Мат. II Міжнародної науково-практичної конференції, 25 листопада 2010 р.; за заг. ред. проф. О.Ю. Амосова. Х.: Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2010. С. 120-122.*
3. Анісімов, Микола Вікторович. Соціальна та екологічна безпека діяльності [Текст] : курс лекцій / М. В. Анісімов. Кіровоград : ПОЛІУМ, 2018. 175 с.
4. Антонюк П. П. Теоретико-концептуальні підходи до поняття «соціальна безпека» підприємства : характеристики, переваги, недоліки. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Сер. : Економічні науки.* 2020. № 1. С. 214-219. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhdtu_econ_2020_1_49
5. Антонюк, Павло Петрович. Соціальна безпека машинобудівних підприємств та економічний механізм її підтримки [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04; Хмельниц. нац. ун-т. Хмельницький, 2015. 19 с.
6. Арапетян А. Соціально-відповідальний бізнес: переваги та обмеження. *Практика Управління.* 2008. № 7. С. 12-18.
7. Афоніна О. Соціальна безпека: проблеми становлення соціального партнерства в Україні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України.* 2011. № 4. С. 241-249. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2011_4_32

8. Баланда А. Л. Соціальна політика в контексті забезпечення національної безпеки України. *Університетські наукові записки*. 2008. № 1. С. 269-274. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2008_1_42
9. Баланда А. Соціальні детермінанти національної безпеки України [монографія] / А. Баланда. К. : Вид-во Національної бібліотеки ім. Вернадського, 2008. 413 с.
10. Бебик В. М. Соціальна політика і соціальна безпека в умовах формування інформаційного суспільства. *Гілея: науковий вісник*. 2020. Вип. 131. С. 360-364. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2020_131_96
11. Беляєв О. О. Соціальна економіка: навч. посіб. К. : КНЕУ, 2005. 196 с.
12. Весельська А. Міжнародний досвід державного регулювання соціальної безпеки в країнах з різними моделями соціального розвитку: застосування в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*, 2011. № 14. С.108 -113.
13. Весельська Л. А. Соціальна безпека: проблема визначення. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Управління»*. 2010. № 2. С 457-461.
14. Весельська Л. А. Трудова міграція і соціальна безпека; аналіз наслідків та перспектив у контексті українських реалій. *Економіка та держава*. 2017. № 4. С. 111-115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2017_4_34
15. Вінічук М. В. Соціальна політика у системі економічної безпеки України. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Вип. 22.13. С. 151-157. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnltu_2012_22
16. Горбатюк С. Є. Соціальна функція держави в контексті забезпечення соціогуманітарної безпеки. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. Серія : Державне управління*. 2017. № 1. С. 84-90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnaddy_2017_1_13
17. Гудков Л. Страх как рамка понимания происходящего. *Мониторинг общественного мнения: экономические и социальные перемены*. 1999. № 6. С. 46-53.

18. Давидюк О. О. Соціальна безпека: проблеми теоретичного аналізу та побудови показників URL: http://cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=12:2010-06-10-20-35-51&catid=16:2010-06-10-20-23.
19. Данилишин Б. Соціальна безпека підґрунтя сталого розвитку. *Вісник Національної академії наук України*. 2010. № 1. С. 20-28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnanu_2010_1_3
20. Дзьоба О. Г. Теоретичні аспекти дефініції «соціальна безпека держави» *Економічний форум*. 2020. № 2. С. 339-343. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2020_2_53
21. Діагностика соціального розвитку регіону: наук. розробка / З. В. Балабаєва, С. В. Овчаренко, І. Л. Росколотько та ін. К. : НАДУ, 2010. 40 с.
22. Дубровський І. М. Соціальна безпека: щодо питання про концептуалізацію. *Право і Безпека*. 2009. № 2. С. 182-185. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2009_2_37
23. Журавель В. І. Соціальна складова менеджменту інформаційної безпеки. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2015. № 3. С. 93-102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/iblsd_2015_3_14
24. Журавлев Ю. И. «Распознавание». Математические методы. Программная система. Практические применения. М.: Фазис, 2006.
25. Завора Т. М. Соціальна відповідальність як чинник забезпечення соціальної безпеки держави. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Економіка*. 2019. Вип. 11. С. 41-51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdu_ek_2019_11_7
26. Завора Т. М. Соціальне страхування: навч. посіб. Полтава: ПолтНТУ, 2013. 272 с
27. Залізко В. Д. Соціальна безпека сільських територій: проблеми та перспективи. *Агросвіт*. 2014. № 11. С. 21-27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2014_11_5

28. Зінченко В. В. Соціальна політика як фактор громадянського суспільства і національної безпеки України. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2009. Вип. 38. С. 213-221. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpgvzdia_2009_38_23
29. Іличок Б. І. Соціальна безпека України: тенденції та потенціал розвитку. *Інтелект XXI*. 2019. № 6. С. 96-107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/int_XXI_2019_6_11
30. Ілляш О.І. Адаптаційні моделі та методи оцінювання соціальної безпеки на регіональному рівні URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_ep/2011_4/files/EC411_04.pdf
31. Ільчук Л. І. Критерії, показники та індикатори соціальної безпеки (спроба аналізу) [URL: http://www.cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=230:2013-02-12-08-52-22&catid=16:2010-06-10].
32. Ільчук Л. Основні загрози та пріоритети розвитку соціальної безпеки в Україні. *Сучасна українська політика: політики і політологи про неї*. К. : Український центр політичного менеджменту, 2019. Вин. 2. URL: <http://wwpiend.gov.ua/?mid=98&>.
33. Ісаєнко Д. В. Соціальна безпека: вплив органів державної влади на розвиток житлового будівництва. *Теорія та практика державного управління*. 2017. Вип. 1. С. 435-440. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu_2017_1_69
34. Кальницька М. А. Соціальна безпека: поняття та загрози в контексті взаємозв'язку з економічною безпекою. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 16. С. 126-130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2017_16_28
35. Карлова О. А. Системне управління та пропорційний розвиток інфраструктури міст України. *Технічний прогрес та ефективність виробництва : вісн. Нац. техн. ун-ту «ХПІ»*. 2013. № 45. С. 63-69

36. Кіреєва О.Б. Соціальне підприємництво як інструмент державної соціальної політики. URL: <http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2011-02%286%29/11kobdsp.pdf>
37. Коваль О. П. Семантика та сутність терміна «соціальна безпека». *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 2. С. 58-65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2016_2_8
38. Коваль О. П. Соціальна група і соціальна технологія кризь призму соціальної безпеки. *Стратегічні пріоритети*. 2017. № 3. С. 134-139. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2017_3_18
39. Конституція України станом на груд. 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
40. Копан О. В. Соціальна безпека і процедурні засади управління. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2001. № 14. С. 280-284. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2001_14_57
41. Краус Н. М. Соціальна безпека на різних рівнях економічної агрегації. *Економіка і регіон*. 2013. № 5. С. 189-193. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ekonrig_2013_5_32
42. Кузнецов В. Н. Социология безопасности. М., 2017. 423 с.
43. Куценко В. І. Соціальна безпека в контексті сталого розвитку. Чернігів: Видавець Лозовий В.М., 2010. 652 с.
44. Лазорко О. В. Соціальна зрілість як інтегративний модуль професійної безпеки сучасних студентів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки*. 2016. Вип. 3(1). С. 59-64. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2016_3\(1\)_12](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvkhp_2016_3(1)_12)
45. Левада Ю. От мнений к пониманию: социологические очерки. 1993-2000. М.: Московская школа политических исследований, 2000.
46. Лібанова Е. Досвід соціальної політики в країнах розвинутої ринкової та перехідної економіки і можливості його використання в Україні. *Україна: аспекти праці*. 1997. № 1. С 36 41.

47. Лібанова Е. М. Людський розвиток в Україні: мінімізація соціальних ризиків [колективна науково-аналітична монографія] / за ред. Е.М. Лібанової. К. : І-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, Держкомстат України, 2010. 496 с.
48. Лібанова Е. Ринок праці та соціальний захист: навч. посіб. із соц. політики. К. : Основи, 2004. 491 с.
49. Ляшенко П. А. Соціальна безпека регіону як форма метастабільного стану його соціальної системи. *Вісник Черкаського університету. Серія: Економічні науки*. 2017. № 2(2). С. 131-138. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchuE_2017_2\(2\)__20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchuE_2017_2(2)__20)
50. Макаренко Б. Г. Соціальна безпека в стратегії українського державотворення. *Наукові записки [Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса]*. 2014. Вип. 2. С. 322-334. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2014_2_25
51. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: 29.10.2013 № 1277 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>
52. Мехедова Т. М. Удосконалення механізмів регулювання соціальних процесів нарівні громади : автореф. дис. ... канд. наук з держ. уп. . : 25.00.02; Донец. держ. ун-т упр. Донецьк, 2011. 22 с.
53. Михайлюк, Валерій Олександрович Цивільний захист [Текст] : навч. посібник: У 3 ч. Миколаїв : Національний ун-т кораблебудування ім. адмірала Макарова, 2005. 455 с.
54. Міжнародна науково-практична конференція «Соціальна безпека і гуманітарний захист в Україні на початку ХХІ століття: проблеми теорії і практики», 4-5 грудня 2009 р.: тези доп. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова [та ін.] ; голова ред. кол. Каленюк І. С. Чернігів : [б. в.], 2009. 234 с.

55. Мойсеєнко І. П. Соціальна безпека регіонів України та напрями змін. *Ефективна економіка*. 2019. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2019_1_5
56. Ніколаєв Є. Соціальна безпека у традиції нехтування гуманістичними цінностями. *Політичний менеджмент*. 2011. № 4. С. 60-75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2011_4_10
57. Новіков В.М. Економічні та гуманітарні напрями розвитку соціальної інфраструктури: колективна монографія за наук. ред. д.е.н., проф. В.М. Новикова. К.:Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2012. 511 с.
58. Новікова О.Ф. Соціальна безпека: організаційно-економічні проблеми і шляхи вирішення. Донецьк: ШП НАН України, 1997. 460 с.
59. Онищенко О. С. Соціальна безпека: огляд наук. л-ри. К., 2008 .Вип. 1. 2008. 283 с.
60. Онищенко, Володимир Олександрович. Соціальна безпека регіону: теоретичні та прикладні аспекти: монографія; Полтав. нац. техн. ун-т ім. Юрія Кондратюка. Полтава : ПолтНТУ, 2015. 273 с.
61. Паламарчук В. М.. Економічні перетворення і соціальна безпека; Національний ін-т стратегічних досліджень. К. : [б.в.], 1996. 64 с.
62. Палій, Наталія Сергіївна. Соціальна безпека непрацевдатного населення: сутність, стан і перспективи реформування [Текст] : дис... канд. екон. наук: 08.01.01; Донецький держ. ун-т економіки і торгівлі ім. М.Туган-Барановського. Донецьк, 2006. 197 с.
63. Пирожков С. І. Концептуальні підходи до формування системи національної безпеки України. Проблеми національної безпеки. *Стратегічна панорама*. 2003. № 1. С 93-107.
64. Підлипна Р. П. Методологічні засади тлумачення дефініції «соціальна безпека». *Науковий вісник НЛТУ України*. 2015. Вип. 25.2. С. 275-280. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnltu_2015_25

65. Помаза-Пономаренко А. Л. Соціальна безпека — оптимальний рівень соціального розвитку макро-, мезо- і мікрорегіонів України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 16. С. 53-57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2019_16_13
66. Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України: Постанова Верховної Ради України від 16.01.1997 № 3/97-ВР. URL: <http://uazakon.com/document/spart85>.
67. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
68. Романів І. Ф. Соціальна безпека як критерій ефективності стратегічного управління соціальним розвитком в умовах економічної кризи. *Агросвіт*. 2015. № 8. С. 70-75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2015_8_16
69. Рошин С. К., Соснин В. А. Психологическая безопасность: новый подход к безопасности человека, общества и государства. *Российский монитор*. 1995. № 6.
70. Савранська Г. М. Порівняльний аналіз сучасних підходів до визначення поняття «соціальна безпека». *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 14. С. 64-69. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2016_14_15
71. Самойлов, Олексій Миколайович. Соціальна безпека регіональної соціогеосистеми (на прикладі Харківської області) : дис. ... канд. геогр. наук : 11.00.02; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Х., 2012. 331 с.
72. Система оцінок зовнішніх і внутрішніх ризиків та загроз національній безпеці України / За заг. ред. академіка НАН України, д.т.н. В. П. Горбулша. К. : ДП «НВЦ Євроатлантикшформ», 2005. Вин.16. 232 с.
73. Ситник Г.П. Державне управління національною безпекою України: монографія. К. : Вид-тво ПАДУ, 2004. 408 с
74. Сиченко О. О. Соціальна безпека в системі національної безпеки держави. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер. :*

- Державне управління*. 2012. Т. 186, Вип. 174. С. 34-38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdu_2012_186_174_8
75. Скуратівський В. Соціальна безпека українського суспільства та шляхи її забезпечення. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2011. № 3. С. 194-204. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2011_3_28
76. Скуратівський В.А. Соціальна політика. 2-ге вид., доп. та перероб. К : Вид-во УАДУ, 2013. 365 с
77. Снігова О.Ю. Механізм державного та регіонального управління соціальною безпекою. *Стратегічні пріоритети*. 2007. № 2(3). С 87-92.
78. Соціальна безпека регіональної соціогеосистеми (на прикладі Харківської області) [Текст] : автореф. дис. ... канд. геогр. наук : 11.00.02; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Х., 2012. 22 с.
79. Соціальна безпека: теорія та українська практика; ред. І. Ф. Гнибіденко [та ін.] ; Київський національний економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана. К. : КНЕУ, 2006. 291 с.
80. Соціальна держава: український вибір ; за ред. В. А. Гошовської. 2-ге вид. К. : ЦПСД, 2007. 337 с
81. Соціальна політика та економічна безпека; заг. ред. Є. І. Крихтін ; Донецький держ. ун-т економіки і торгівлі ім. М.Туган-Барановського. Донецьк : Каштан, 2004. 335 с.
82. Соціальні ризики та соціальна безпека в умовах природних і техногенних надзвичайних ситуацій та катастроф / НАН України, Ін-т соціології, Центр соц. експертиз і прогнозів ; відп. ред. В. В. Дурдинець [та ін.]. К. : Стилос, 2011. 496 с.
83. Соціально-економічна безпека: навч. посіб. / О. О. Беляєв, Л. П. Бортнікова, В. І. Кириленко та ш. К. : КНЕУ, 2010. 316 с
84. Сташків Б. І. Соціальна безпека як інститут права соціального захисту населення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2017. Вип. 30. С. 32-36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2017_30_7

85. Стратегія реформування системи соціальних послуг URL: <http://civic.kmu.gov.ua/consult>.
86. Стратегія розвитку м. Хмельницького до 2025 р. URL: <http://www.khmelnysky.com/pdf/Strat-rozv-Khmel-do2025.pdf>
87. Сухоруков А. І. Програмно-цільовий підхід до забезпечення економічної безпеки України. *Стратегія екон. розв. України: наук. зб.* Вип. 2-3 / відп. ред. О. П. Степанов. К. : КНЕУ, 2000. С. 14-21.
88. Тимошук М. Соціальна безпека в системі соціологічного знання. *Соціологічні студії.* 2013. № 1. С. 54-57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/socst_2013_1_13
89. Ткаченко А. А. Система соціальних виплат Німеччини. *Труд за рубежом.* 1999. № 3. С. 86-99.
90. Україна як соціальна держава: гасло для політичної конкуренції чи шлях до солідаризації суспільства?; за заг. ред. В. Є. Воротша. К. : НІСД, 2019. 108 с
91. Фляшнікова А. Б. Причини майнового розшарування і збільшення соціальної нерівності в сучасному світі. URL: http://www.rusnauka.com/10_NPE_2009/Psihologia/44399.doc.htm.
92. Халецька А. А. Контури соціальної політики держави: соціальна безпека. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2017. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2017_2_19
93. Халецька А. А. Формування державної політики соціального захисту населення в умовах макроекономічної рівноваги : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02; РВПСУ НАН України. К, 2010. 42 с
94. Хомра О. У. Соціальна безпека: виклики, загрози, критерії. *Стратегічна панорама.* 2004. № 1. С 73-79.
95. Чепурний О. В. Методичні підходи до діагностування стану соціальної безпеки регіону. *Економіка і регіон: наук. вісн.* Полтава: ПолтНТУ, 2016. № 5(36). С 86-92.

96. Чепурний, Олег Вікторович. Соціальна безпека в системі пріоритетів економічного розвитку держави [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 21.04.01; Полтав. нац. техн. ун-т ім. Юрія Кондратюка. Полтава, 2014. 20 с.
97. Шаповал В.М. Розвиток соціальної відповідальності бізнесу в Україні та необхідність її державної підтримки. URL: <http://gisap.eu/ru/rozvitok-sots%D1%96alno%D1%97-v%D1%96dpov%D1%96dalnost%D1%96-b%D1%96znesu-v-ukra%D1%97n%D1%96-ta-neobkh%D1%96dn%D1%96st-%D1%97%D1%97-derzhavno%D1%97-p%D1%96dtrimki>
98. Шахматова Т. А. Теоретичні засади визначення категорії «соціальна безпека» національної економіки. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2013. № 3. С. 72-77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnudpsu_2013_3_11
99. Швець В. Я. Концептуальні підходи до вдосконалення систем міжбюджетних відносин. *Фінанси України*. 2005. № 3. -С 23 31.
100. Шевченко Л. С Тіньова зайнятість як загроза економічній безпеці держави. URL: http://www.rusnauka.com/25_DN_2008/Economics/27704.doc.htm.
101. Шевченко, Людмила Степанівна. Соціальні ризики та соціальна безпека праці: монографія; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Х. : Право, 2009. 278 с.
102. Шевчук П. І. Соціальна політика. Львів: Світ, 2003. 400 с.
103. Шевчук, Петро. Соціальна політика та соціальна безпека людини [Текст] : навч. посібник для студ. вищих навч. закл.; Львівський регіональний ін-т держ. управління Національної академії держ. управління при Президентіві України. Л. : ЛРІДУ НАДУ, 2003. 171 с.
104. Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення. К. : Національний інститут стратегічних досліджень, 1997. 144 с.

105. Шнипко О. С Економічна безпека ієрархічних багаторівневих систем: регіональний аспект. К. : Генеза, 2006. 288 с.
106. Яновский Р. Г. Глобальные изменения и социальная безопасность. М., 1999. 358 с.
107. Hauser Ph. M. Social accounting. *The Uses of Sociology* / ed. by P. F. Lazarsfeld [et. al.]. 1967. № 4. P. 839-875.
108. Zavora T. Forming the diagnostics methods of social security condition in a region. *Economics & Sociology*. 2014 . Vol. 7. № 1. P. 228-248.

Виконала: студентка
магістратури за спеціальністю
281 Публічне управління та
адміністрування заочної форми
навчання

_____ А.М. Шалавінська

Науковий керівник:
доцент кафедри публічного
управління та адміністрування,
д.держ.упр.

_____ М.О. Маланчій

Робота допущена до захисту:
завідувач кафедри публічного
управління та адміністрування,
д.держ.упр., доцент

_____ Е.В. Щепанський